

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
**ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН**

ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ БОЛОН ТӨВ БАНКНЫ ЦАХИМ ВАЛЮТЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: УЛС ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Харьцуулсан судалгаа
Судалгааны код: СТ-25/208
2025.02.28

Захиалагч: УИХ-ын гишүүн Л.Соронзонболд
Хянасан: ПСХХ-ийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Д.Онолт
Судалгаа удирдсан: ПСХХ-ийн Судалгааны хэлтсийн дарга Г.Гэсэр
Судлаачид: Р.Нургүл

**Улаанбаатар хот
2025**

Агуулга

Зургийн жагсаалт	2
Хүснэгтийн жагсаалт	2
Товчилсон үгийн жагсаалт	2
Удиртгал	3
Судалгааны хураангуй	4
НЭГ. ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ	5
1.1 Улс орнуудын виртуал хөрөнгийг тодорхойлж буй байдал.....	5
1.2 Виртуал хөрөнгийн салбарт тулгамдаж буй нийтлэг асуудлууд.....	8
1.2.1 Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчаа таних.....	8
1.2.2 Сэндбокс орчин.....	8
1.2.3 Төвлөрсөн бус санхүү.....	9
1.2.4 Нууцлал ба аюулгүй байдал.....	9
1.3 Эрх зүйн зохицуулалт.....	9
1.3.1 Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх	10
1.3.2 Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчийг таних үүрэг.....	20
1.3.3 Виртуал хөрөнгийн татвар	28
ХОЁР. ТӨВ БАНКНЫ ЦАХИМ ВАЛЮТ	31
2.1 Төв банкны цахим валютын давуу болон сул тал.....	31
2.2 Төв банкны цахим валютын төрөл	31
2.3 Төв банкны цахим валютыг нэвтрүүлж буй олон улсын туршлага	32
2.4 Төв банкны цахим валютын эрх зүйн зохицуулалт.....	33
2.5 Улс хооронд хэрэглэгдэх цахим валют	35
Ном зүй	37

Зургийн жагсаалт

Зураг 1. Төв банкны цахим валютыг нэвтрүүлэхтэй холбоотой улс орнуудын байр суурь 33

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн тодорхойлолт	5
Хүснэгт 2. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийг зохицуулж буй гол эрх зүйн зохицуулалт	9
Хүснэгт 3. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл олгох эрх зүйн зохицуулалт	11
Хүснэгт 4. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх, зөвшөөрөл олгох асуудлыг зохицуулсан байдал.....	13
Хүснэгт 5. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэг.....	20
Хүснэгт 6. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн харилцагчийг таних болон харилцагчийг нарийвчлан шалгах үүрэг	23
Хүснэгт 7. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн гүйлгээний мэдээллийг хадгалах хугацаа, сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх босго болон Travel Rule дүрмийн хэрэгжилт	26
Хүснэгт 8. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгөд ногдуулж буй татварын төрөл, хувь хэмжээ.....	29
Хүснэгт 9. Төв банкны цахим валютын төрлүүд	32
Хүснэгт 10. Төв банкны цахим валютыг албан ёсоор болон туршилтын журмаар хэсэгчлэн гүйлгээнд нэвтрүүлсэн улсууд.....	32
Хүснэгт 11. Төв банкны цахим валютыг гаргасан улсуудын эрх зүйн зохицуулалт	34
Хүснэгт 12. Улс хооронд хэрэглэгдэх цахим валютын төслүүд	35

Товчилсон үгийн жагсаалт

ААН	Аж ахуйн нэгж
ААНОАТ	Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар
МУТ	Мөнгө угаахтай тэмцэх
МУТСТ	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх
ТБЦВ	Төв банкны цахим валют
ФАТФ	Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага
ХХОАТ	Хувь хүний орлогын албан татвар
ХО	Хөрөнгө оруулалт
ХОӨ	Хөрөнгө оруулалтын өгөөж

Удиртгал

УИХ-ын гишүүн Л.Соронзонболдын захиалгаар “Виртуал хөрөнгө болон Төв банкны цахим валютын эрх зүйн зохицуулалт: улс орнуудын туршлага” сэдэвт харьцуулсан судалгааг Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Захиалагчаас нэр зааж ирүүлсэн Америкийн Нэгдсэн Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Бразил Улс, Оросын Холбооны Улс, Малайз Улс, Бүгд Найрамдах Сингапур Улс, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Арабын Нэгдсэн Эмират Улс, Япон Улс, Европын Холбоо, болон Хонконг тусгай захиргааны бүсийн виртуал хөрөнгийг зохицуулж буй туршлагыг харьцуулан судлах, мөн төв банкны цахим валютыг хэрэглээнд нэвтрүүлж буй улс орнуудын туршлагын талаар судлах.

Судалгааны бүтэц: Тус судалгаа нь 2 бүлэгтэй. Нэгдүгээр бүлэгт, дээрх 9 улс, 1 холбоо, 1 тусгай захиргааны бүсийн виртуал хөрөнгийн хуулийн тодорхойлолт, тус салбарт тулгамдаж буй нийтлэг асуудал, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх болон санхүүгийн гэмт хэргээс сэргийлэх үүрэг хариуцлага, виртуал хөрөнгөд ногдуулах татвар зэрэг асуудлыг зохицуулж буй туршлагын талаар, хоёрдугаар бүлэгт, төв банкны цахим валютыг нэвтрүүлж буй улсуудын эрх зүйн зохицуулалт, туршлага, төв банкны цахим валютын давуу болон сул тал, төрлийн талаар тусгасан болно.

Судалгааны арга зүй: Судалгааг холбогдох эрх зүйн зохицуулалт болон Atlantic Council, Дэлхийн эдийн засгийн форум зэрэг олон улсын байгууллагын тайлан, зөвлөмж, бусад байгууллага, эрдэмтэн судлаачдын бүтээлийг ашиглан судалгааны захиалга болон удирдамжид заасан чиглэлийн дагуу холбогдох мэдээллийг харьцуулан судлах, нэгтгэн дүгнэх арга зүйг ашиглан гүйцэтгэв.

Түлхүүр үг: виртуал хөрөнгө, токен, криптовалют, блокчэйн, цахим валют, Төв банкны цахим валют

Keywords: virtual currency, token, cryptocurrency, blockchain, digital currency, cenral bank digital currency (CBDC)

Судалгааны хураангуй

Энэхүү судалгаанд есөн улс, нэг бүс нутгийн холбоо, нэг тусгай захиргааны бүсийн хүрээнд виртуал хөрөнгө болон төв банкны цахим валютыг тодорхойлж буй байдал, хэрэгжүүлж буй зохицуулалтын арга хэлбэр, эдгээр салбарт тулгамдаж буй асуудал, тэдгээрийг зохицуулж буй туршлагын талаар харьцуулан судалсан.

Хэдийгээр виртуал хөрөнгө болон төв банкны цахим валют нь хоёул цахим санхүүгийн хэрэгсэл боловч зах зээлд нэвтрүүлж буй субъект, зохицуулалт хийж буй байдал, мөнгөний бодлогод үзүүлэх нөлөө, санхүүгийн зах зээл дэх тогтвортой байдал, суурилж буй технологи, ашиглах зориулалт зэргээс хамаарч эдгээр нь тусдаа бие даасан нэр томъёололтой санхүүгийн бүтээгдэхүүн байна.

Виртуал хөрөнгийг зохицуулж буй байдал судлагдсан улс орнуудын хувьд харилцан адилгүй байна. Зарим улс орнууд тусгайлан хууль баталсан бол зарим нь одоо хэрэгжиж буй санхүүгийн салбарын болон бусад холбогдох хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар зохицуулсан байна. Зарим улс орнууд виртуал хөрөнгийн хэрэглээг бүхэлд нь хориглосон байна.

Виртуал хөрөнгийн хэрэглээ нь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх, харилцагчийн хөрөнгө болон мэдээллийн аюулгүй байдалтай холбоотой эрсдэлийг дагуулж байдаг бөгөөд виртуал хөрөнгийг зах зээлд нэвтрүүлж буй эсвэл зохицуулалт хийж буй төвлөрсөн нэг байгууллага байдаггүй нь улс орнуудад сорилт болж байгаа бөгөөд зохицуулж буй арга хэлбэрийн хувьд мөн ялгаатай байгаа нь судлах явцад харагдаж байна.

Судалгааны хоёрдугаар хэсэгт төв банкны цахим валютын талаар судалсан бөгөөд 2024 оны байдлаар зөвхөн Нигери, Бахам, Ямайка зэрэг улсууд төв банкны цахим валютыг албан ёсоор гүйлгээнд нэвтрүүлсэн бол Хятад, Орос, Энэтхэг зэрэг улсууд туршилтын байдлаар хэсэгчлэн гүйлгээнд нэвтрүүлсэн байна. Түүнээс гадна 66 улс төв банкны цахим валютыг нэвтрүүлэхээр хөгжүүлэлт хийж байна. Төв банкны цахим валютаас гадна тухайн улсын дотоодод хэрэглэгдэх улс хоорондын төлбөр тооцоо, худалдаанд хэрэглэгдэх цахим валютыг нэвтрүүлэхээр төв банкууд хооронд төслүүд хэрэгжиж байгаа бөгөөд одоогоор туршилтын шатанд хийгдэж байна.

НЭГ. ВИРТУАЛ ХӨРӨНГӨ

1.1 Улс орнуудын виртуал хөрөнгийг тодорхойлж буй байдал

Санхүүгийн арга хэмжээ авах олон улсын байгууллага (цаашид ФАТФ гэх) нь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандартыг тогтоодог байгууллага бөгөөд 2019 онд виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэсэн тодорхойлолтуудыг Зөвлөмж 15-д нэмж оруулсан.

ФАТФ-аас виртуал хөрөнгийг тодорхойлохдоо "цахимаар арилжаалах, шилжүүлэх, төлбөр тооцоо эсвэл хөрөнгө оруулалтын зорилгоор ашиглах боломжтой үнэ цэнийн цахим хэлбэр" гэж тодорхойлсон бөгөөд үүнд аливаа улсын албан ёсны мөнгөн тэмдэгт, үнэт цаас болон бусад санхүүгийн хөрөнгийн цахим хувилбарууд хамрахгүй гэж заасан (FATF, 2021).

Судалгаанд авагдсан улсуудын хувьд виртуал хөрөнгийг хэрхэн тодорхойлсон талаар авч үзье.

Хүснэгт 1. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн тодорхойлолт

Улс	Тодорхойлолт
Америк	<p>Одоогоор тусгайлсан хууль байхгүй бөгөөд виртуал хөрөнгийг тодорхойлохдоо зохицуулагч байгууллага нь түүнийг санхүүгийн хэрэгслийн ямар ангилалд оруулахаас хамааран өөр өөр байна. Холбооны агентлагууд дараах байдлаар тодорхойлсон байна.</p> <p>Холбооны Татварын алба (валют бус харин өмч гэж үздэг):¹</p> <p>Цахим валют гэдэг нь криптографикаар хамгаалагдсан, тархмал бүртгэлийн технологи эсвэл адил төрлийн технологид суурилж бичигдсэн үнэ цэнийн цахим хэлбэр юм.</p> <p>Гадаад активын хяналтын алба (виртуал валют гэж үздэг)</p> <p>Цахим валют гэдэг нь аливаа улс эсвэл эрх зүйн зохицуулалтад үл хамаарах дараах шинж чанарыг агуулсан үнэ цэнийн цахим хэлбэр юм.</p> <ul style="list-style-type: none">- гүйлгээний хэрэгсэл;- төлбөрийн хэрэгсэл;- өртгийн хэмжүүр.
Бразил	<p>Виртуал хөрөнгийн тухай хууль, §3-д зааснаар:²</p> <p>Виртуал хөрөнгө гэдэг нь цахим хэлбэрээр шилжүүлэх, гүйлгээ хийх боломжтой төлбөр тооцоо, хөрөнгө оруулалтын зорилгоор ашиглагдах үнэ цэнийн цахим илэрхийлэл юм. Дараах хүрээг хамрахгүй. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none">- Бразилын үндэсний болон гадаад валют;- 2013 оны 10 дугаар сарын 9-ний өдрийн No.12,865 тоот хуульд³ тодорхойлсон электрон валют;- үнэнч хэрэглэгчийн хөтөлбөрийн оноо, урамшуулал гэх мэт;- үнэт цаас, санхүүгийн хөрөнгө зэрэг гаргах, бүртгэх, хэлэлцээр хийх, хөрвүүлэх нь хууль тогтоомжоор зохицуулагдсан хөрөнгүүд.
Европын холбоо	<p>Крипто хөрөнгийн зах зээлийн зохицуулалт, §2-д зааснаар:⁴</p>

¹ Америк. Internal Revenue Service. *Digital Assets*. Хандах: <https://www.irs.gov/filing/digital-assets..>

² Бразил (2022). Law No14478 (Virtual Assets Act). Хандах: <https://www.mattosfilho.com.br/wp-content/uploads/2022/12/law-no-14478-of-december-21-2022.pdf>

³ Бразил (2013). Law No12865, of October 9, 2013. Хандах: <https://www.bcb.gov.br/Pom/Spb/Ing/InstitucionalAspects/Law12865.pdf>

⁴ Европын Холбоо (2023). Regulation on markets in crypto-assets (2023/1114). Хандах: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

	Крипто хөрөнгө нь тархмал бүртгэлийн технологид суурилсан үндсэн хэрэглээний нэг хэлбэр юм. Крипто хөрөнгө нь түүнийг эзэмшигч болон зах зээлд оролцогчдод үр ашиг авчрах эрх эсвэл үнэ цэнийн илэрхийллийн цахим хэлбэр юм.
Орос	Цахим санхүүгийн хөрөнгө, цахим валютын тухай хууль, §1.3-д зааснаар: ⁵ Цахим санхүүгийн хөрөнгө нь тухайн цахим активыг гаргах, бүртгэх, гүйлгээнд нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа нь тархмал бүртгэлийн технологи болон бусад цахим технологид суурилсан, Холбооны хууль тогтоомжид нийцүүлэн гаргасан цахим эрх юм. Үүнд дараах санхүүгийн эрхүүдийг хамруулна: <ul style="list-style-type: none"> - мөнгөн төлбөр тооцоо; - үнэт цаас гаргах; - хаалттай аж ахуйн нэгжийн дүрмийн санг бүрдүүлэхэд оролцох; - гаргасан үнэт цаасыг эзэмших эрхийг шилжүүлж авах.
Малайз	Санхүүгийн зах зээл болон санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх (цахим валют болон цахим актив) тухай Сангийн сайдын тушаал (§2): ⁶ Дижитал валют гэдэг нь тархмал бүртгэлийн технологи эсвэл бусад технологид суурилсан үнэ цэнийн цахим илэрхийлэл бөгөөд аливаа валютад хөрвөх боломжтой, дансны орлого болон зарлагын гүйгээ хийх боломжтой гүйлгээний хэрэгсэл юм. Дижитал токен гэдэг нь тархмал бүртгэлийн технологид бичигдсэн, криптографикаар хамгаалагдсан үнэ цэнийн цахим хэлбэр юм.
Сингапур	Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (§2): ⁷ Дижитал төлбөрийн токен гэдэг нь дараах шаардлагыг хангасан хөрөнгийн үнэ цэнийн цахим хэлбэр юм. <ul style="list-style-type: none"> - төлбөрийн нэгж байх; - аливаа мөнгөн тэмдэгтийн нэг хэлбэр биш эсвэл аливаа мөнгөн тэмдэгттэй уялдаагүй байх; - олон нийтэд бүхэлд нь эсвэл хэсэгчлэн хүлээн зөвшөөрөгдөж бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төлбөрт эсвэл өр төлбөр төлөхөд хэрэглэх зорилгоор хэрэглэгдэж буй эсвэл гаргахаар төлөвлөж буй гүйлгээний хэрэгсэл; - цахим хэлбэрээр шилжүүлэх, хадгалах, арилжих боломжтой; - эрх бүхий байгууллагаас тавьсан бусад шаардлагыг хангасан.
Солонгос	Виртуал хөрөнгө ашиглагчийн эрх ашгийг хамгаалах тухай хууль (§2): ⁸ Виртуал хөрөнгө нь цахим хэлбэрээр шилжүүлэх эсвэл арилжих боломжтой эдийн засгийн үнэ цэнэ бүхий цахим сертификат (түүнтэй холбогдсон бүх эрхийг хамааруулж ойлгоно) юм.
Хонконг	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журам (§5.53ZR): ⁹ Виртуал хөрөнгө нь криптографикаар хамгаалагдсан дараах шинж чанартай үнэ цэнийн илэрхийлэл: 1. Төлбөрийн хэрэгсэл эсвэл эдийн засгийн үнэ цэнийн өртгийн хэмжүүр, 2. эсвэл (i). Дор дурдсан зорилгоор нийтэд ашиглагдах гүйлгээний хэрэгсэл: а) бараа, үйлчилгээний төлбөр; б) өр төлбөрийн төлөлт; в) хөрөнгө оруулалт; (ii). Криптографикаар хамгаалагдсан үнэ цэнийн цахим илэрхийллийг удирдах эрхийг ашиглах, эзэмших эсвэл тухайн эрхэд өөрчлөлт оруулахтай холбогдсон эрх.

⁵ Орос (2020). Федеральный закон о цифровых финансовых активах, цифровой валюте и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации (№ 259-ФЗ). Хандах:

<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202007310056>

⁶ Малайз (2019). Capital Markets and Services (Prescription of Securities) (Digital Currency and Digital Token) Order 2019. Хандах:

<https://www.sc.com.my/api/documentms/download.ashx?id=8c8bc467-c750-466e-9a86-98c12fec4a77>

⁷ Сингапур (2019). Payment Services Act 2019. Хандах: <https://sso.agc.gov.sg/act/psa2019>

⁸ Солонгос (2023). Act on the Protection of Virtual Asset Users. Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=63752&type=part&key=23

⁹ Хонконг (2023). Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Ordinance. Хандах:

https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap615?xpid=ID_1517898673906_002

	3.Цахим хэлбэрээр хадгалах, шилжүүлэх эсвэл арилжих боломжтой. 4.Хуульд заасан эрх бүхий Хорооноос тавьсан бусад шаардлагыг хангасан.
Эмират	Дижитал хөрөнгийн тухай хууль, 2 дугаар бүлэг: ¹⁰ Виртуал хөрөнгө нь : - цахим сүлжээнд оролцогчдын программ хангамжийн идэвхтэй үйл ажиллагаа болон цахим сүлжээгээр бий болсон өгөгдлийн үр дүнд бий болсон нэгжийн нэрлэсэн хэмжээ хэлбэрээр оршдог; - аливаа хувь хүн болон хуулийн системээс гадуур оршдог; - тухай хөрөнгийг бусдад хохирол учруулах зорилгоор нэг болон түүнээс дээш тооны хүмүүс ашиглах, хэрэглэх зорилгоор хуулбарлах боломжгүй.
Хятад	Хятадын Ардын банк (People's Bank of China), Аж үйлдвэр мэдээлэл технологийн яам, Банкнуудын хяналтын хороо, Үнэт цаасны хяналтын хороо, Даатгалын хяналтын хороо, Ардын Дээд шүүх, Ардын Прокурорын газар, Цахим аюулгүй байдлын газар гэх мэт төрийн 10 эрх бүхий байгууллагын гаргасан Хамтарсан мэдэгдэл №237-д тусгасны дагуу виртуал валют нь дараах шинжийг агуулна ¹¹ : - төрийн мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэгч байгууллагаас гаргаагүй; - тархмал бүртгэлийн технологи болон бусад ижил төрлийн крипто технологид суурилж гаргасан; - зөвхөн цахим хэлбэртэй.
Япон	Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (§2.5): ¹² Виртуал валют гэдэг нь - Аливаа этгээд бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг худалдан авах, түрээслэх зорилгоор хэрэглэгддэг цахим өгөгдлийн системийг ашиглан шилжүүлэх боломжтой цахим хэрэгсэлд бичигдсэн хөрөнгийн өртөг; - Аливаа этгээдийн хооронд харилцан арилжих боломжтой цахим өгөгдлийн системийг ашиглан шилжүүлэх боломжтой цахим хөрөнгийн өртөг.

Улс орнуудын туршлагаас харахад, виртуал хөрөнгийн тодорхойлолтыг боловсруулахдаа ФАТФ-ын тогтоосон тодорхойлолтыг суурь болгож улмаар улс орон бүр санхүүгийн зах зээлийн онцлог, хууль эрх зүйн орчиндоо нийцүүлж илүү нарийвчилсан тодорхойлолтыг хэрэглэж байна. Ихэвчлэн түүний хэрэглээг харгалзан шинж чанараар нь тодорхойлох хандлага түгээмэл ажиглагдаж байна.

Виртуал хөрөнгийг тодорхойлсон улс орнуудын тодорхойлолт нь дараах нийтлэг шинжийг агуулж байна. Үүнд:

- криптографикаар хамгаалагдсан тархмал бүртгэлийн технологи (*анг.distributed ledger technology*) болон түүнтэй ижил технологид суурилсан байх;
- цахим үнэ цэнийн илэрхийлэл байх;
- цахимаар арилждаг, шилжүүлдэг, хадгалдаг байх.

Түүнээс гадна виртуал хөрөнгийг улс орнууд янз бүрээр нэрлэж байна. Тухайлбал, Солонгос, Бразил, Япон зэрэг улсууд “виртуал хөрөнгө”, Сингапур, Малайз зэрэг улсууд “дижитал хөрөнгө”, Европын Холбоо “крипто хөрөнгө” гэх нэршил хэрэглэсэн байна.

¹⁰ Эмират (2024). Digital Assets Law, DIFC LAW No. 2 of 2024. Хандах: <https://www.difc.ae/business/laws-and-regulations/legal-database/difc-laws/digital-assets-law-difc-law-no-2-of-2024>

¹¹ Хятад (2022). Circular on the Further Prevention and Handling of the Speculation Risk in Virtual Currency Trading (Mainland China). Хандах: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?q=1c36bf4e-9047-47a5-814e-c2b7066f128e>

¹² Япон (2009). Payment Services Act. Хандах: https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3078/en#je_ch1at2

1.2 Виртуал хөрөнгийн салбарт тулгамдаж буй нийтлэг асуудлууд

Дэлхийн эдийн засгийн форум 2024 онд гаргасан тайландаа (World Economic Forum, 2024) улс орнуудын виртуал хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалтад үнэлгээ хийж тус салбарын хувьд тулгамдаж буй нийтлэг 4 асуудлыг тодорхойлсон байна. Үүнд:

- мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх болон харилцагчаа таних;
- сэндбокс орчныг зохицуулах;
- төвлөрсөн бус санхүүгийн үйлчилгээг зохицуулах;
- хэрэглэгчийн нууцлал болон аюулгүй байдал зэрэг багтаж байна.

1.2.1 Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчаа таних

Виртуал хөрөнгө ашиглаж буй этгээд нь нэрээ нууцлах боломжтой, арилжаа гүйлгээ нь улс хооронд хил хязгааргүй явагдах боломжтой, виртуал хөрөнгөд төвлөрсөн нэг байгууллага хяналт тогтоох боломжгүй зэрэг нь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гэмт хэргийн эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг. Тийм учраас ФАТФ-ын зүгээс улс орнууд болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нарт мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчаа таних журмыг хэрэгжүүлэх талаар зөвлөдөг бөгөөд энэ нь санхүүгийн гэмт хэргээс сэргийлэх, хамгаалах, ил тод, аюулгүй орчныг бүрдүүлэх зорилготой (World Economic Forum, 2024).

ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу улс орнууд виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой зохицуулалтад хамруулах шаардлагатай. Энэ хүрээнд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг бүртгэлжүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд зөвшөөрөл олгох, мөн ФАТФ-ын зөвлөмжид тусгагдсан бусад арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хяналтыг сайжруулах шаардлагатайг онцолсон байна.

1.2.2 Сэндбокс орчин

Сэндбокс орчин гэдэг нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээ зах зээлд нийлүүлэхээс өмнө тусгай орчинд тодорхой хугацаанд туршиж дадлагажих боломж олгодог орчныг хэлдэг (IMF, 2023).

Сэндбокс орчин нь нэг талдаа виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээ зохицуулагч байгууллагын хяналт дор турших боломж олгосноор бүтээгдэхүүнийг сайжруулах, инновацыг дэмжих зэрэг ач холбогдолтой бол нөгөө талдаа хяналтыг хэрэгжүүлж буй байгууллагад одоо мөрдөж буй зохицуулалтын хэрэгжилтийг хангах болон цаашид анхаарах асуудлыг олж тогтоох, шийдлийг олоход дэмжлэг үзүүлэх ач холбогдолтой (Ringe & Ruof, 2020).

Сэндбоксыг зохицуулж буй улс орнуудын хууль, эрх зүйн зохицуулалт нь дутагдалтай байсаар байгааг Дэлхийн эдийн засгийн форум анхааруулж байна (World Economic Forum, 2024). Жишээлбэл, сэндбокс туршилтын орчноос гарсны дараагаар виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн эрх, үүрэг, хариуцлага болон бодит зах зээлд үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл хэрхэн авах талаар бүрэн тусгагдаагүй, сэндбокс орчинд нэвтэрч туршилт хийхэд байгууллагуудад тавигдах шаардлага хэт өндөр эсвэл хэт нарийвчилсан байдлаас үүсэж старт-ап компаниудад туршилт хийх боломж бага, улс хоорондын хамтарсан хяналттай сэндбокс орчин байхгүй байгаа нь улс дамнаж үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуй нэгжүүд

туршилт явуулах орчин хязгаарлагдмал, мөн сэндрокс орчинд инновацийг дэмжихийн сацуу хэрэглэгчийн эрхийг хэрхэн хамгаалах талаарх зохицуулалт тодорхойгүй хэвээр байгааг дурдсан байна (мөн тэнд, хх.28-29).

1.2.3 Төвлөрсөн бус санхүү

Төвлөрсөн бус санхүүгийн үйлчилгээ¹³ блокчейн технологид суурилсан бөгөөд төвлөрсөн бус шинж чанараараа уламжлалт санхүүгийн тогтолцооноос ялгаатай. Тийм учраас улс орнуудад тусгайлан зохицуулах шаардлага үүсэж байна. Уламжлалт санхүүгийн үйлчилгээтэй харьцуулахад бүгдэд нээлттэй, хязгааргүй орчинд брокер, банк гэх мэт санхүүгийн байгууллагаар дамжуулахгүйгээр ажиллах боломж олгодог давуу талтай хэдий ч төвлөрсөн бус санхүү нь хэрэглэгчийн мэдээлэл задрах, санхүүгийн аюулгүй байдал зэрэг нь улс орнуудад томоохон эрсдэл хэвээр байгааг дурджээ.

Төвлөрсөн бус санхүүгийн платформууд нь ихэвчлэн төвлөрсөн бус буюу нэгдсэн удирдлага хэрэгжүүлэгч байгууллага байхгүй тул улс орнууд виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчтэй холбоотой зохицуулалтууд ямар тохиолдолд үйлчлэх зэргийг тодорхойлох шаардлагатай байна.

Мөн төвлөрсөн бус санхүү нь маш хурдацтай хөгжиж байгаа тул хэрэглэгчид эрсдэлийг бүрэн ойлгохгүй байх тохиолдол элбэг тул санхүүгийн боловсрол, хэрэглэгчийн хамгаалалтыг сайжруулах шаардлага урган гарч байна (World Economic Forum, 2024).

1.2.4 Нууцлал ба аюулгүй байдал

Блокчейн дээрх гүйлгээнүүд буцаах боломжгүйгээр хадгалагддаг тул хэрэглэгчийн мэдээллийн нууцлалыг хэрхэн хамгаалах нь томоохон асуудал болж байна. Үүнийг шийдвэрлэхийн тулд нууцлал сайжруулах технологиуд болох zero-knowledge proof болон шифрлэл бүхий таних системүүдийг ашиглах нь хувийн мэдээллийг нээлттэй байлгахгүйгээр гүйлгээний баталгаажуулалтыг хийх боломжийг олгоно хэмээн дээрх тайланд тэмдэглэсэн байна. Нууцлал, аюулгүй байдлын хамгаалалттай орчин бүрдүүлэх нь виртуал хөрөнгийн зах зээлийг тогтвортой, аюулгүй хөгжүүлэх гол нөхцөл болно гэж мөн үзжээ (World Economic Forum, 2024).

1.3 Эрх зүйн зохицуулалт

Улс орнууд виртуал хөрөнгийн асуудлыг зохицуулахдаа зарим улс тусгайлсан хуулиар, зарим нь холбогдох хууль, эрх зүйн зохицуулалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар зохицуулж байгаа бол зарим нь виртуал хөрөнгийн хэрэглээг хэсэгчлэн эсвэл бүрэн хориглох бодлого баримталж байна.

Судалгаанд авагдсан улс орнуудын виртуал хөрөнгийг зохицуулж буй гол зохицуулалтыг дурдвал:

Хүснэгт 2. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийг зохицуулж буй гол зохицуулалт

Улс	Эрх зүйн зохицуулалтын нэр	Батлагдсан эсвэл нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан он
Америк	Одоогоор тусгайлсан зохицуулалт байхгүй, уламжлалт санхүүгийн зах зээлийг зохицуулдаг хууль тогтоомж болон бусад зохицуулалт (зохицуулагч байгууллагаас гаргасан	-

¹³ Брокер, бирж, банк гэх мэт уламжлалт зуучлагчдаас ангид голчлон Ethereum платформ дээр ухаалаг гэрээ ашиглан үйл ажиллагаа явуулдаг санхүүгийн шинэ зах зээл (Монголбанк, 2024).

	дүрэм, журам, удирдамж гэх мэт)-ын хүрээнд зохицуулж байна.	
Бразил	Виртуал хөрөнгийн тухай хууль (Law No. 14,478/2022)	2022 он
Европын холбоо	Крипто хөрөнгийн зах зээлийн зохицуулалт (Markets in Crypto-Assets (MiCA) Regulation)	2023 он (батлагдсан) 2024 он (хэрэгжсэн)
Орос	Цахим санхүүгийн хөрөнгө, цахим валютын тухай хууль, (Федеральный закон о цифровых финансовых активах, цифровой валюте и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации (№ 259-ФЗ))	2020 он
Малайз	Виртуал хөрөнгийн удирдамж (Guidelines on Digital Assets)	2021 он
Сингапур	Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (Payment Services Act)	2019 он
Солонгос	Виртуал хөрөнгө ашиглагчийн эрх ашгийг хамгаалах тухай хууль (Act on the Protection of Virtual Asset Users)	2023 он
Хонгконг	Тусгайлсан зохицуулалт байхгүй, уламжлалт санхүүгийн зах зээлийг зохицуулдаг хууль тогтоомж болон холбогдох бусад зохицуулалтын хүрээнд зохицуулж байна.	-
Эмират	<ul style="list-style-type: none"> - Дубайн Эмират дахь виртуал хөрөнгийн зохицуулалт (Law No. (4) of 2022 Regulating Virtual Assets in the Emirate of Dubai) - Дижитал хөрөнгийн тухай хууль (Digital Assets Law, DIFC LAW No. 2 of 2024) 	2022 он
Япон	Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (Payment Services Act)	2014 он
Хятад	Хятадын Ардын банк (People's Bank of China), Аж үйлдвэр мэдээлэл технологийн яам, Банкнуудын хяналтын хороо, Үнэт цаасны хяналтын хороо, Даатгалын хяналтын хороо, Ардын Дээд шүүх, Ардын Прокурорын газар, Цахим аюулгүй байдлын газар гэх мэт төрийн 10 эрх бүхий байгууллагаас 2021 онд виртуал хөрөнгийн талаар хамтарсан мэдэгдэл гаргасан. Уг мэдэгдлийн хүрээнд Хятад улс Хонконгоос бусад нутаг дэвсгэрт виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагааг хатуу хориглосон (People's Bank of China, 2021).	

Судалгаанд авагдсан улс орнуудын хувьд виртуал хөрөнгийг Европын холбоо 2023 онд, Орос 2020 онд, Бразил 2022 онд, Солонгос 2023 онд, Эмират 2022 болон 2024 онуудад тус тус тусгайлан хууль баталж зохицуулсан бол тусгай захиргааны бүс Хонконг болон Америк, Малайз, Сингапур, Япон зэрэг 4 улс холбогдох бусад хууль тогтоомж, зохицуулалтын хүрээнд зохицуулжээ. Хятад улсын хувьд Хонконгоос бусад нутаг дэвсгэрт хориглосон бодлого баримталж байна. Эдгээр улс орнууд виртуал хөрөнгийг зохицуулахдаа хүснэгтэд дурдсан хууль тогтоомж, зохицуулалтаас гадна түүнийг санхүүгийн ямар хэрэгсэлд хамруулсныг харгалзан тухайн санхүүгийн зах зээлд холбогдох хууль тогтоомж, зохицуулалтын хүрээнд зохицуулж байна.

Энэхүү судалгаанд виртуал хөрөнгийн үйчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх, тэдний мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх болон харилцагчийг таних үүрэг, үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд хүлээх хариуцлагын талаар, мөн виртуал хөрөнгөд татвар хэрхэн ногдуулж буй туршлагын талаар авч үзлээ.

Судалгаанд авагдсан улс орнууд виртуал хөрөнгөтэй холбоотой эдгээр асуудлыг хэрхэн зохицуулж буй талаар дэлгэрэнгүй авч үзье.

1.3.1 Виртуал хөрөнгийн үйчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх

Виртуал хөрөнгийн үйчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх журам нь улс орнуудын хууль тогтоомж, санхүүгийн үйл ажиллагааны зохицуулалтаас хамаарч ялгаатай байх боловч ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу нийтлэг шаардлагууд тавигддаг. Үүнд бүртгэлийн журам, мөнгө угаах

болон терроризмыг санхүүжилэхийн эсрэг бодлого, аюулгүй байдлын стандарт, харилцагчийг таних, эрсдэлийн удирдлага, хяналт шалгалт зэрэг асуудлууд орно.

Хүснэгт 3. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл олгох эрх зүйн зохицуулалт

Улс	Зөвшөөрөл олгогч байгууллага	Зохицуулалт
Америк	Холбооны түвшинд FinCEN , мужийн түвшинд, муж болгон тусдаа байгууллагатай	Тусгайлсан зохицуулалт байхгүй. Холбооны түвшинд, Холбооны зохицуулалтын кодын дагуу Сангийн яамны харьяа Санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээ FinCEN нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг валют үйлчилгээний бизнесийн ангилалд хамруулан бүртгэж зөвшөөрөл олгодог ¹⁴ . Муж улс болгон тус тусдаа зохицуулалттай. Тухайлбал, Нью Йорк мужид Нью Йорк мужийн Санхүүгийн үйлчилгээний газар 23NYCRR ¹⁵ зохицуулалтын дагуу BitLicense гэх зөвшөөрөл олгодог.
Бразил	Төв банк	Виртуал хөрөнгийн тухай хууль (§7) ¹⁶
Европын холбоо	Европын үнэт цаас, зах зээлийн газрын зохицуулалтаар Европын холбооны гишүүн орнуудын эрх бүхий байгууллагууд	Европын үнэт цаас, зах зээлийн газар нь хэдийгээр зөвшөөрөл олгох эрх бүхий байгууллага биш хэдий ч Европын холбооны түвшинд крипто хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагад тавигдах шаардлагыг тодорхойлон Европын холбооны гишүүн орнуудын эрх бүхий байгууллагууд зөвшөөрөл олгодог.
Орос	Төв банк	Дижитал санхүүгийн хөрөнгө, дижитал валют болон Оросын Холбооны Улсын зарим хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай холбооны хууль (§7) ¹⁷
Малайз	Үнэт цаасны хороо	Дижитал хөрөнгийн удирдамж (§13.01, §13.04, §23.04, §33.01) ¹⁸
Сингапур	Сингапурын Мөнгөний бодлогын газар	Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (§6). ¹⁹

¹⁴ Америк (2010). Code of Federal Regulation, § 1022.380 Registration of money service businesses. Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1022/subpart-C/section-1022.380>

¹⁵ Нью Йорк, Америк (2017). New York Codes, Rules and Regulations, Part 200 Virtual Currencies. Хандах: [https://govt.westlaw.com/nycrr/Browse/Home/NewYork/UnofficialNewYorkCodesRulesandRegulations?guid=I7444ce80169611e594630000845b8d3e&originationContext=documenttoc&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://govt.westlaw.com/nycrr/Browse/Home/NewYork/UnofficialNewYorkCodesRulesandRegulations?guid=I7444ce80169611e594630000845b8d3e&originationContext=documenttoc&transitionType=Default&contextData=(sc.Default))

¹⁶ Бразил (2022). Lei No. 14.478 (Virtual Assets Act). Хандах: <https://www.mattosfilho.com.br/wp-content/uploads/2022/12/law-no-14478-of-december-21-2022.pdf>

¹⁷ Орос (2020). Федеральный закон от 31 июля 2020 г. N 259-ФЗ, "О цифровых финансовых активах, цифровой валюте и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации", Хандах: <https://ivo.garant.ru/#/document/74451466/paragraph/115:0>

¹⁸ Малайз (2020). Guidelines on Digital Assets, SC-GL/1-2020 (R2-2024). Хандах: <https://www.sc.com.my/api/documentms/download.ashx?id=e63db44c-b6d8-4ae9-adf1-afdf9b548d54>

¹⁹ Сингапур (2019). Payment Services Act 2019. Хандах: <https://sso.agc.gov.sg/act/psa2019>

Солонгос	Санхүүгийн үйлчилгээний хороо	Тодорхой санхүүгийн мэдээллийг мэдүүлэх болон ашиглах тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журмын тухай зарлиг. ²⁰
Хонконг	Үнэт цаас, фьючерсийн хороо	Үнэт цаас, фьючерсийн тухай журмын 5 дугаар бүлэг. ²¹
Хятад	Виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагааг хориглосон.	
Эмират	Виртуал хөрөнгийг зохицуулах газар	Дубайн Эмират дахь Виртуал хөрөнгийг зохицуулах тухай хууль (§15) ²² . Чөлөөт бүсийн зохицуулагч байгууллагууд, тухайлбал, “Абу Даби дэлхийн маркет” чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулах хүсэлтэй виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь тухайн байгууллагаас зөвшөөрөл авах боломжтой.
Япон	Японы Санхүүгийн Үйлчилгээний Агентлаг	Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (§63.2) ²³

Дээрх улс орнуудын туршлагаас харахад, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн бүртгэлийг төв банк, санхүүгийн хороо зэрэг санхүүгийн зах зээлийг зохицуулагч байгууллагууд хариуцаж байгаа бөгөөд холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд бүртгэж, үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл олгож байна. Тухайлбал, Бразил, Орос, Сингапур зэрэг улсад Төв банк, Хонконг болон Малайзад Үнэт цаасны хороо, харин Солонгос, Япон зэрэг улсад Санхүүгийн үйлчилгээний хороо зөвшөөрөл олгох асуудлыг хариуцан ажиллаж байна. Судалгаанд авагдсан улсуудаас зөвхөн Эмират улс виртуал хөрөнгийн асуудлыг тусгайлан хариуцдаг байгууллагатай бөгөөд Виртуал хөрөнгийг зохицуулах газар нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх, зохицуулах, тэдгээрийн үйл ажиллагааг хянан шалгах үүрэгтэй.

Судалгаанд хамрагдаж буй улс орнуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид олгох үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл болон тавигдах шаардлагуудыг дэлгэрэнгүй авч үзье (Хүснэгт 3).

²⁰ Солонгос (2020). Enforcement Decree of The Act on Reporting and Using Specified Financial Transaction Information. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=62750&type=part&key=23

²¹ Хонконг(2003), Cap. 571 Securities and Futures Ordinance, Хандах: https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap571?xpid=ID_1438403467110_001

²² Эмират(2022). Law No. (4) of 2022 Regulating Virtual Assets in the Emirate of Dubai. Хандах: https://rulebooks.vara.ae/sites/default/files/en_net_file_store/VARA_EN_338_VER1.pdf

²³ Япон (2009). Payment Services Act, Act No. 59 of June 24, 2009. Хандах: https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3965/en#je_ch4

Хүснэгт 4. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг бүртгэх, зөвшөөрөл олгох асуудлыг зохицуулсан байдал

Улс	Бүртгүүлэх, лиценз авах	Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг ангилсан байдал: Хэтэвч арилжих платформ	Тавигдах гол шаардлага
Япон ²⁴	Ерөнхий сайд зөвшөөрөл олгодог (§63.2)	Виртуал хөрөнгийг арилжих платформын виртуал хөрөнгийг худалдаж авах, зарах, солих, зуучлах, брокерийн үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг үйл ажиллагааны чиглэлүүдийг тусгасан байна (§2.7.i-ii). Харин хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлж буй байгууллагыг “крипто хөрөнгийг өөр хүний өмнөөс удирдах” эрхтэй байгууллага гэж тодорхойлсон (§2.7.iv).	<ul style="list-style-type: none"> - компанийн нэр, хаяг, капитал хөрөнгийн хэмжээ, виртуал хөрөнгийн төрөл; - хэрэв гадаадын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч бол Япон дахь төлөөлөгчийн мэдээлэл (§63.3.vi); - жил бүр тайлан гаргаж Ерөнхий сайдад мэдээлэх (§63.13); - хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлж буй байгууллага²⁵ нь хэтэвчинд байрлаж буй хэрэглэгчийн виртуал хөрөнгөтэй ижил хэмжээний хөрөнгөтэй байх (§63.11); - мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дүрмийг мөрдөх (§63.10).
Малайз ²⁶	Үнэт цаасны хороо тусгайлсан зөвшөөрөл олгодог (§13.01, §13.04, §23.04, §33.01)	Арилжааны платформууд нь уламжлалт санхүүгийн байгууллагуудын адил журмаар бүртгүүлэх шаардлагатай бол хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагыг бүртгэх журмыг тусад нь заасан байна (§23.04, §23.05). Харин тэдгээрийн үйл ажиллагааг зохицуулж буй байдал мөн тавигдах шаардлага нь адилхан байна.	<ul style="list-style-type: none"> - тухайн улсад бүртгэлтэй компани байх (§13.04), хөрөнгийн доод хэмжээ 5 сая рингит буюу 1.1 сая ам.доллар байх, мөн хувьцаа эзэмшигчдийн сангуудын доод хэмжээ мөн 5 сая рингит байх (§24.01); - харилцагчийн хөрөнгийг тусгаарлаж, олон гарын үсэгт аюулгүй байдлын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх (§17.03, §28.04);

²⁴ Япон (2009). Payment Services Act (Act No. 59). Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3965/en>

²⁵ Япон улсад хадгалалттай (custodial) хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгчид нь 2009 оны Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (Payment Services Act)-ийн дагуу Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэж тооцогддог, учир нь тэд хэрэглэгчдийн хувийн түлхүүр болон крипто хөрөнгийг хадгалж, удирдах эрхтэй. Тиймээс тэд Санхүүгийн Үйлчилгээний Агентлагт (FSA) бүртгүүлэх, Мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжилттэй тэмцэх журмыг мөрдөх, хэрэглэгчийн хөрөнгийг компанийн хөрөнгөөс тусгаарлах, аюулгүй байдлын үүднээс ихэнх хөрөнгийг хүйтэн хадгаламжид (cold storage) байршуулах, мөн хэрэглэгчдийн фиат мөнгийг гуравдагч этгээдийн итгэмжлэгдсэн байгууллагаар дамжуулан хадгалах үүрэгтэй (§63.11). Харин хадгалалтгүй (non-custodial) хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгчид (MetaMask, Trust Wallet гэх мэт) зөвхөн программ хангамжийн хэрэгсэл хангадаг бөгөөд хэрэглэгчид өөрсдийн хувийн түлхүүрийг өөрсдөө хянадаг. Тэд хэрэглэгчийн хөрөнгийг удирдахгүй учир Японы хууль тогтоомжийн дагуу виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэж тооцогдохгүй бөгөөд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх болон хөрөнгийн хамгаалалтын дүрэм мөрдөх шаардлагагүй.

²⁶ Малайз (2020). Guidelines on Digital Assets (SC-GL/1-2020(R-3-2024). Хандах: <https://www.sc.com.my/api/documentms/download.ashx?id=ae96213d-e71b-4682-8ac6-127a6da558ea>

			<ul style="list-style-type: none"> - зах зээлийн хяналт, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх зохицуулалтыг хэрэгжүүлж, эрсдэлийн хяналтын арга хэмжээг авах (§17.04(n)(v), §27.03(f)); - Үнэт цаасны хороонд тогтмол тайлан гаргах (§34.10, §17.04).
Америк ²⁷	<p>Үйл ажиллагаа эхлүүлснээс хойш 180 хоногийн дотор Санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээ FinCEN-д бүртгүүлэх шаардлагатай бөгөөд хоёр жил тутам бүртгэлийг шинээр хийнэ (§1022.380).</p>	<p>Виртуал хөрөнгө арилжих платформыг Банкны нууцын тухай хуулийн хүрээнд валют үйлчилгээний бизнес буюу мөнгө дамжуулагч гэж ангилдаг²⁸ бол хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагыг хэрэглэгчийн виртуал хөрөнгийн түлхүүрийг хадгалж, виртуал хөрөнгийг шилжүүлж буй тохиолдолд мөн мөнгө дамжуулагч байгууллага гэж тодорхойлох бөгөөд энэ хүрээнд зохицуулагдана.²⁹</p> <p>Хэрэв хэрэглэгч өөрийн нэрийн өмнөөс гүйлгээ хийхдээ хувийн төхөөрөмж дээрээ хадгалдаг, гуравдагч этгээдийн оролцоогүй виртуал хөрөнгөө удирдах unhosted (non-custodial) wallet ашиглавал мөнгө угаахтай тэмцэх зохицуулалтын дагуу мөнгө дамжуулагч гэж тооцогдохгүй³⁰ бөгөөд үүнд тусгайлсан зохицуулалт боловсруулах шаардлагатайг Сангийн яамны 2022 оны дижитал хөрөнгийн тайланд дурдсан³¹.</p>	<p>Банкны нууцын тухай хуульд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нарыг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх ажиллагааны дүрмийг дагаж мөрдөхийг тусгасан. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - харилцагчийн хяналт шалгалт ба харилцагчийг таних журам (§1020.220); - 5,000 ам.доллараас дээш дүнтэй сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх (§1022.320); - 10,000 ам.доллараас дээш мөнгөн гүйлгээний тайлан гаргах (§1010.311); - Travel rule: 3,000 ам.доллараас дээш гүйлгээний илгээгч ба хүлээн авагчийн мэдээллийг хуваалцах (§1010.410(f)); - виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь гүйлгээ бүрийг Гадаад хөрөнгийн хяналтын газрын хориг арга хэмжээний жагсаалттай тулгаж шалгах (§501).

²⁷ Америк (1970). Bank Secrecy Act, Code of Federal Regulations (31 CFR § 1022.380). Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1022/subpart-C/section-1022.380>

²⁸ Америк (2013). Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies (FIN-2013-G001). Хандах: <https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/FIN-2013-G001.pdf?utm>

²⁹ Америк (1970). Bank Secrecy Act, Code of Federal Regulations (31 CFR § 1010.100(ff)(5)). Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1010>

³⁰ Америк (2019). Application of FinCEN's Regulations to Certain Business Models Involving Convertible Virtual Currencies (FIN-2019-G001). Хандах: <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2019-05/FinCEN%20Guidance%20CVC%20FINAL%20508.pdf>

³¹ Америк (2022). Report on Digital Asset Financial Stability Risks and Regulation (хуудас 46, 101). Хандах: <https://home.treasury.gov/system/files/261/FSOC-Digital-Assets-Report-2022.pdf>

Бразил	Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэхэд холбооны төрийн захиргааны байгууллага эсвэл Засгийн газраас баталсан эрх бүхий байгууллагаас урьдчилан зөвшөөрөл авах ёстой. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид энэ шаардлагыг дагаж мөрдөх тодорхой нөхцөл, эцсийн хугацааг томилогдсон зохицуулах байгууллага тогтооно. 2023 оноос хойш Бразилын Төв банк энэ чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна (Lefosse, 2023).	<p>Ерөнхийд нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэсэн өргөн хүрээний тодорхойлолтыг хийсэн бөгөөд дараах үйл ажиллагааг хамруулжээ³²:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виртуал хөрөнгийг Бразил эсвэл гадаад валюттай солилцох (§5, I), нэг эсвэл хэд хэдэн виртуал хөрөнгийн хооронд солилцоо хийх (§5, II) - виртуал хөрөнгийг шилжүүлэх (§5, iii) - виртуал хөрөнгийг хадгалах, удирдах эсвэл хяналт тавих боломжтой хэрэгслүүдийг удирдах (§5, iv) - виртуал хөрөнгийг зах зээлд нэвтрүүлэхтэй холбоотой санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх (§5, V) <p>Эдгээр тодорхойлолтууд нь wallet үйлчилгээ үзүүлэгч болон арилжааны платформуудыг ижил виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэх тодорхойлолтод хамруулж байгаа бөгөөд ижилхэн зохицуулалтын хүрээнд хамруулж байна.</p>	<p>Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь дараах журмыг мөрдөх үүрэгтэй:³³</p> <ul style="list-style-type: none"> - виртуал хөрөнгөтэй холбоотой бүх гүйлгээний бүртгэл хөтлөх (§10, ii); - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх арга хэмжээг олон улсын жишигт нийцүүлэн хэрэгжүүлэх. <p>Тус хуулийн §4-д заасны дагуу виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь дараах зарчмуудыг дагаж мөрдөнө. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - чөлөөт бизнес, өрсөлдөөнийг дэмжих; - сайн засаглалын зарчим, ил тод байдал, эрсдэлд суурилсан хандлага; - мэдээллийн аюулгүй байдал, хувийн мэдээллийг хамгаалах; - хэрэглэгч, хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах; - олон нийтийн хадгаламж, хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах; - найдвартай, үр ашигтай санхүүгийн гүйлгээг хангах; - мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсгийн тархалтаас сэргийлэх;
Европын холбоо	Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь холбогдох гишүүн орны эрх бүхий байгууллагаас зөвшөөрөл авах ёстой ³⁴ (жишээлбэл, Герман дахь The Federal Financial Supervisory Authority (BaFin), Франц дахь The	Ангилсан тодорхойлолт нь Америктай ижил боловч зохицуулалт хийж буй байдал нь ялгаатай байна. ³⁶	MiCA нь крипто хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нарт зориулсан нийтлэг зохицуулалтыг бий болгох зорилготой боловч мөнгө угаахтай тэмцэх зохицуулалт нь гишүүн улс бүрийн эрх мэдэлд хамрагдах бөгөөд үүнтэй холбоотой крипто хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчтэй холбоотой зохицуулалт гишүүн орон бүрд ялгаатай байна.

³² Бразил (2022). Law No. 14,478, of December 21, 2022. Хандах линк: <https://www.mattosfilho.com.br/wp-content/uploads/2022/12/law-no-14478-of-december-21-2022.pdf>

³³ Мөн тэнд.

³⁴ Европын холбоо (2023). Regulation on Markets in Crypto-Assets (MiCA) (2023/1114). Хандах: <https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica>

³⁶ Еврпын холбоо нь Америктай харьцуулахад илүү нэгдсэн зохицуулалтын системтэй (MiCA) бол харин Америк нь олон агентлагийн төвлөрсөн бус зохицуулалттай бөгөөд муж болгон өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд ялгаатай зохицуулалтуудыг хийж байна (InnReg, 2025). Жишээлбэл, зөвхөн Нью-Йорк мужид виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нарт тусгайлан BitLicense зөвшөөрөл олгох зохицуулалт байна (Department of Financial Services (NY), 2025).

	<p>Autorité des Marchés Financiers буюу AMF).</p> <p>Европын холбооны гишүүн улс орон бүр өөрийн крипто хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагатай бөгөөд зарим гишүүн улс орнууд өөрийн крипто салбартаа зохицуулалтуудыг тогтоосон хуулиудтай байсан бөгөөд эдгээр орны хууль эрх зүйн хүрээнд MiCA³⁵-д зохицуулан нийцүүлэх үйл явц ирээдүйд өрнөхөөр байна.</p> <p>Хэрэв компани аль хэдийн үндэсний виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүртгэлийн тогтолцоонд хамрагдсан бол 2026 оны 7 сарын 1-ний өдрөөс өмнө MiCA-ийн хүрээнд хялбаршуулсан нэмэлт зөвшөөрөл авах боломжтой бол шинэ өргөдөл гаргагчид бүрэн MiCA суурьтай лицензийн шат дамжлагыг дамжих шаардлагатай (§143.3)</p> <p>MiCA нь крипто хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн дүрмийг стандартчилсан ч гишүүн улс бүр өөрийн мөнгө угаах болон терроризмтай тэмцэх үүргийн хэрэгжилтийн аргачлалыг хэрэгжүүлдэг (жишээ нь, Германы BaFin нь Ирландын CBI-ээс илүү хатуу хяналт тавьдаг).</p>		<p>Жишээлбэл, Германы Санхүүгийн Зохицуулалтын Байгууллага (BaFin) мөнгө угаахтай тэмцэх хатуу хяналттай бөгөөд. BaFin нь мөнгө угаахтай тэмцэх дүрмээ байнга шинэчилж, крипто компаниудад өндөр шаардлага тавьдаг (Herbert Smith Freehills, 2025)</p> <p>Зарим гишүүн улсад мөнгө угаахтай тэмцэх хэрэгжилт Германы BaFin шиг өндөр түвшинд байдаггүй болохыг Европын банкны газар онцолж, эдгээр ялгааг хүлээн зөвшөөрч, гишүүн улс бүрийн мөнгө угаахтай тэмцэх хяналт харилцан адилгүй байгааг дурдсан (European Banking Authority, 2024).</p> <p>Энэ нь MiCA зохицуулалтад нийцсэн ч улс орон бүр өөрийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журам, хяналтыг хэрэгжүүлдэг болохыг харуулж байна. Тиймээс виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь зөвхөн MiCA-д заасан шаардлагыг биелүүлэхээс гадна үйл ажиллагаа явуулж буй улс орныхоо мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журам, хяналтын зохицуулалтыг дагаж мөрдөх шаардлагатай.</p>
Солонгос ³⁷	Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаа явуулах	Хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгч болон арилжааны платформыг тусгайлан	виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаанд тавигдах нийтлэг шаардлага:

³⁵ Европын холбооны крипто хөрөнгийн зохицуулалт болох Regulation on markets in crypto-assets (2023/1114) зохицуулалтын товч нэршил нь MiCA эсвэл MiCAR гэж нэрлэж байна.

³⁷ Солонгос (2021). Act on Reporting and Using Specified Financial Transaction Information (Act No. 18662). Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=60111&type=part&key=23

	<p>хүсэлтэй аливаа байгууллага нь Санхүүгийн мэдээллийн албанд бүртгүүлсэн байх шаардлагатай (§17.1). Бүртгүүлэхийн тулд Мэдээллийн аюулгүй байдлын удирдлагын систем (ISMS)-ийн гэрчилгээ авах шаардлагатай (§7.3.1) бөгөөд хэрэв тухайн байгууллага фиат-крипто валютын арилжаа эрхлэх бол жинхэнэ нэрээр баталгаажсан банкны данстай байх ёстой (§7.3.2.) Бүртгэлгүйгээр үйл ажиллагаа явуулах нь хууль бус бөгөөд 5 жил хүртэлх хугацаагаар хорих эсвэл 50 сая вон (буюу 35 мянган ам.доллар) торгох шийтгэлтэй (§17.1). Түүнчлэн, “Виртуал хөрөнгийн хэрэглэгчийг хамгаалах тухай хууль”-ийн §13-д Санхүүгийн үйлчилгээний хороо нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг хянах, шалгах бүрэн эрхтэй гэж заасан.³⁸</p>	<p>ялгаж ангилдаггүй, нийтэд нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэх нэгдсэн ангилалд оруулж, үйл ажиллагааны онцлогоос хамааран өөр өөр шаардлага тавьдаг (§2.1.n) Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэж дараах үйл ажиллагааг эрхэлдэг хуулийн этгээд байна (§2.1.n). Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виртуал хөрөнгө худалдах, худалдан авах (арилжааны платформ, бирж); - виртуал хөрөнгийг өөр виртуал хөрөнгөтэй солих (крипто-крипто арилжаа); - виртуал хөрөнгийг шилжүүлэх; - виртуал хөрөнгийг хадгалах, удирдах (хэтэвчийн үйлчилгээ); - виртуал хөрөнгийг худалдах, худалдан авах, өөр виртуал хөрөнгөтэй арилжих зэрэг үйл ажиллагаанд зуучлах, төлөөлөн ажиллах. 	<ul style="list-style-type: none"> - Харилцагчийг таних, шалгах үүрэг (§5-2.1.3) - Сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх (§4.1) - Гүйлгээний бүртгэл хадгалах (5 жил) (§5-4.1) - Нэргүй (аноним) гүйлгээ хийхийг хориглоно (Санхүүгийн тагнуулын алба зөвшөөрөл олгосноор аноним гүйлгээ хийж болно) (§7.3.2). <p>Солонгос Улс нь крипто-фиат хоорондын, улс хоорондын, өндөр дүнтэй арилжаа гүйцэтгэх (§4.1, §15.1) байгууллагыг өндөр эрсдэлтэй үйл ажиллагаа эрхэлдэг виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэж үздэг бөгөөд нийтлэг виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид тавигдах шаардлагаас нэмэлтээр дараах зохицуулалтыг хийжээ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Банкнууд данс эзэмшигчийн жинхэнэ нэрийг баталгаажуулсан байх үүрэгтэй бөгөөд мөн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах эрсдэлийг үнэлэх, шаардлага хангаагүй виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчтэй хамтран ажиллахгүй байх эрхтэй (§7.3.2).
Сингапур ³⁹	<ul style="list-style-type: none"> - Сингапурт байгуулагдсан эсвэл Сингапурт бүртгэлтэй хуулийн этгээд байх (§6.9.a); - Сингапурт бүртгэлтэй оффистой байх мөн гүйцэтгэх захирал нь Сингапурын иргэн эсвэл байнгын оршин суугч байх (§6.9.b-c); - виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаа нь олон нийтийн ашиг сонирхлыг хангасан байх (§6.9.e.iii); 	<p>Төлбөрийн Үйлчилгээний тухай хууль нь арилжааны платформууд болон хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг (wallet providers) тэдний эрхэлж буй үйл ажиллагаанаас хамааран ялгаж үздэг. Арилжааны платформууд нь дижитал төлбөрийн токен солилцооны үйлчилгээний ангилалд багтах бөгөөд энэ нь дижитал токеныг мөнгө эсвэл бусад токеноор худалдаж авах, зарах платформуудыг хамардаг (§175, §176). Харин хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгчид</p>	<p>Арилжааны платформууд (дижитал төлбөрийн токен солилцооны үйлчилгээ) болон хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн (кастоди үйлчилгээ) үүрэг, хариуцлага өөр байна.</p> <p>Арилжааны платформууд (Дижитал төлбөрийн токен солилцооны үйлчилгээ)-ын үндсэн үүрэг:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх шаардлага: харилцагчийг таних, сэжигтэй гүйлгээг тайлагнах (§176.a, §176.e); - зах зээлд манипуляц хийх, луйвар бүхий арилжааг хориглох арга хэмжээ авах (§176.b);

³⁸ Солонгос (2023). Виртуал хөрөнгийн хэрэглэгчдийг хамгаалах тухай хууль (Act on the Protection of Virtual Asset Users) (Act. No. 19563). Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=63752&type=part&key=23

³⁹ Сингапур (2019). Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль (Payment Services Act). Хандах: <https://www.mas.gov.sg/regulation/acts/payment-services-act>

	<ul style="list-style-type: none"> - эрх бүхий байгууллагын тодорхойлсон хураамжийг төлөх (§6.9.g.ii); - Сингапурын мөнгөний бодлогын газрын тогтоосон санхүүгийн шаардлагыг хангасан байх (§12.a-b, §14.a). 	нь кастоди үйлчилгээний хүрээнд зохицуулагддаг бөгөөд үүнд дижитал төлбөрийн токеныг хадгалах, харилцагчийн өмнөөс гүйлгээ хийх, хувийн түлхүүр зэрэг нэвтрэх мэдээллийг хянах үйлчилгээ орно (§176.f-h).	<ul style="list-style-type: none"> - үйл ажиллагааны шаардлага: аюулгүй арилжааны систем, кибер аюулгүй байдал, баримтжуулалтыг хангах (§176.d); - капитал ба хөрвөх чадварын шаардлага: Сингапурын мөнгөний бодлогыг зохицуулах газраас тогтоосон санхүүгийн босго хэмжээг хангах (§12.a); - хөрөнгө оруулагчийн эрхийг хамгаалах: хэрэглэгчийн хөрөнгийг зохих ёсоор хамгаалах, эрсдэлийн мэдээлэл өгөх (§21A.1.f). <p>Хэтэвч үйлчилгээ үзүүлэгчдийн үндсэн үүрэг:</p> <ul style="list-style-type: none"> - хөрөнгийн хамгаалалт буюу хэрэглэгчийн хөрөнгийг өөрийн санхүүгээс тусгаарлах, дампуурлын үед хэрэглэгчийн хөрөнгө хамгаалагдсан байх (§21a.1.c); - аюулгүй байдал ба эрсдэлийн удирдлага: хакер болон хууль бус нэвтрэлтийг зогсоох кибер аюулгүй байдлын арга хэмжээ авах (§21a.1.h); - даатгал ба хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах: хэрэглэгчдийг хохирлоос хамгаалах даатгал эсвэл санхүүгийн баталгаа хадгалах (§21a.1.d); - Хэрэглэгчдэд тэдний хөрөнгийг хэрхэн хамгаалж байгаа талаар мэдээлэл өгөх (§21A.1.f); - Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх, хөрөнгийн шилжүүлэлтийг хязгаарлах боломжтой (§21A.1.i,j).
Хятад	Виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагааг хориглосон.		
Эмират	Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ явуулахын тулд Үнэт цаас болон бараа бүтээгдэхүүний зохицуулагч байгууллагаас зөвшөөрөл авах шаардлагатай бөгөөд тавигдах шаардлагууд, бүс нутгаас хамаарч өөр өөр байдаг. ⁴⁰ Оффшор бүс	Хэтэвч үйлчилгээ буюу хадгалалтын үйлчилгээний лиценз болон арилжааны платформ Биржийн үйлчилгээний лиценз авдаг.	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журмыг хэрэгжүүлэх, харилцагчаа таних, кибер аюулгүй байдлыг хангах зэрэг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

⁴⁰ Эмират (2022). Виртуал хөрөнгө болон холбогдох үйлчилгээ эрхлэгчдийг зохицуулах Засгийн газрын 2022 оны (111)-р тогтоол (Cabinet Resolution No. (111) of 2022 Regulating Virtual Assets and the Related Service Providers), §6.6. Хандах: <https://uaelegislation.gov.ae/en/legislations/1623/download>

	болгон өөр өөрсдийн зөвшөөрөл олгох зохицуулагч байгууллагатай.		
Хонконг	Виртуал хөрөнгийн арилжааны платформ ажиллуулж буй эсвэл Хонконгийн иргэдэд маркетинг хийж буй байгууллага Үнэт цаас, фьючерсийн хорооноос лиценз авна.	Одоогийн зохицуулалт хэтэвч үйлчилгээ үзүүлэгчдийг тодорхой зохицуулаагүй. Үнэт цаас, фьючерсийн хорооны одоогийн зохицуулалтын хүрээ нь голчлон арилжааны платформуудад хамаарах боловч хадгалалтын үйлчилгээ үзүүлэгч мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн дагуу Итгэмжлэгдсэн эсвэл Компанийн үйлчилгээний үйлдвэрлэгч лиценз авах шаардлагатай байж болно. ⁴¹ Энэхүү лиценз нь хадгалалтын үйлчилгээ нь мөнгө угаахтай тэмцэх болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хууль тогтоомжид нийцэж буй эсэхийг баталгаажуулна.	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журмыг хэрэгжүүлэх, харилцагчийг таних, кибер аюулгүй байдлыг хангах зэрэг шаардлагыг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.

Дээрх улсуудын туршлагаас харахад зөвшөөрөл олгох асуудлыг зохицуулахдаа, зарим улс виртуал хөрөнгийн хууль тогтоомж болон удирдамж, мэдэгдэл зэрэг зохицуулалтын хүрээнд зохицуулсан бол зарим нь холбогдох бусад хууль тогтоомж болон зохицуулалтын хүрээнд зохицуулсан байна. Тухайлбал, Европын Холбоо, Бразил, Орос, Малайз, Солонгос, Эмират зэрэг улсууд виртуал хөрөнгийн болон холбогдох бусад хууль тогтоомж болон удирдамжийн хүрээнд, Сингапур, Япон зэрэг улс Төлбөрийн үйлчилгээний хуулиар зохицуулсан бол Америк холбооны түвшинд Холбооны эрх зүйн акт болон виртуал хөрөнгөд зориулсан удирдамжуудын хүрээнд (муж болгон тусдаа зохицуулалттай), Хонконг “Үнэт цаас, фьючерсийн журам” болон “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журам”-ын тус тус зохицуулж байна.

⁴¹ Хонконг (2009). Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Ordinance (Cap. 615), §53. Хандах: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap615>

1.3.2 Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчийг таних үүрэг

Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага болох ФАТФ нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлсон байдаг. ФАТФ 2019 онд Зөвлөмж 15-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүргийг хэрэгжүүлэх байгууллагын тоонд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг хамруулж банк, санхүүгийн байгууллагатай адил үүрэг, хариуцлага хүлээхээр заасан. Үүний дагуу виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь эрсдэлийн үнэлгээ хийх, дотоод хяналт шалгалт явуулах, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг бууруулах бодлого, журам хэрэгжүүлэх үүргүүдийг хүлээсэн.

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөртөө дараах мэдээллийг тусгана. Үүнд:

- Эрсдэлийн үнэлгээ хийх: харилцагчийн, гүйлгээний, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний эрсдэлийг тогтоох, дүн шинжилгээ хийх;
- Дотоод хяналтын систем бий болгох: сэжигтэй гүйлгээг хянах, мэдээлэх журам боловсруулах;
- Сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх: Сэжигтэй гүйлгээг холбогдох байгууллагад цаг тухайд нь мэдээлэх;
- Аудит, хяналт шалгалтын тогтолцоог бий болгох: Дотоод болон гадаад аудитын механизмыг хэрэгжүүлэх;
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр сургалт зохион байгуулах: Байгууллагын ажилтнуудыг тогтмол сургалтад хамруулж, хууль тогтоомж, бодлого, журамд нийцүүлэн ажиллах.

Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүргийн талаар авч үзье.

Хүснэгт 5. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэг

Улс	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэг
Америк	<ul style="list-style-type: none"> - FinCEN-д заавал бүртгүүлэх үүрэгтэй бөгөөд 2 жил тутам бүртгэлээ шинэчлэх; - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх; - Харилцагчийн болон гүйлгээний мэдээллийг бүртгэх; - Харилцагчаа таних болон Харилцагчийг нарийвчлан шалгах журмыг хэрэгжүүлэх; - Сэжигтэй гүйлгээний тайлан гаргах; - Валютын гүйлгээний тайлан гаргах; - Гадаад дансны тайлан гаргах; - Travel Rule дүрмийг дагаж мөрдөх; - Гадаад активыг хянах алба (анг. <i>Office of Foreign Assets Control</i>)-ны дүрмийг дагаж мөрдөх (Gugel et al. 2024).
Бразил	<p>Одоогоор Бразилын Төв банк виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид тавигдах тусгай шаардлагын талаар ямар нэг журам тогтоогоогүй (2024 оны 10-р сарын байдлаар) (GIR, 2024).</p> <p>Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх нийтлэг шаардлага:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дотоод бодлого, журмыг боловсруулж хэрэгжүүлэх; - зохицуулагч байгууллагад бүртгүүлэх (тодорхой зохицуулагч байхгүй бол Санхүүгийн үйл ажиллагааг хянах зөвлөлд бүртгүүлэх); - харилцагчийн болон гүйлгээний мэдээллийг бүртгэх;

	<ul style="list-style-type: none"> - гүйлгээг хянах, сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх.
Европын холбоо	<ul style="list-style-type: none"> - Лиценз авахын тулд бүх крипто үйлчилгээ үзүүлэгч Европын холбооны 5AMLD, 6AMLD удирдамжийн дагуу мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх; - Крипто хөрөнгийн зах зээлд ажиллах хүсэлтэй крипто хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журамд бүрэн нийцсэн байх; - Travel Rule дүрмийн дагуу крипто гүйлгээний илгээгч болон хүлээн авагчийн мэдээллийг заавал бүртгэж хадгалах.
Малайз	<p>Дижитал хөрөнгийн удирдамжид⁴² заасны дагуу IEO (Initial Exchange Offering)⁴³ операторууд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, хууль бус үйл ажиллагаанаас сэргийлэх тухай хууль тогтоомжийг мөрдөх; - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх; - гүйлгээний зөрчил болон сэжигтэй үйлдлийг Үнэт цаасны хороонд мэдээлэх; - гүйлгээний хяналт, эрсдэлийн үнэлгээ, аудит хийх; - гүйлгээний болон харилцагчийн мэдээллийг 7 жил хадгалах; - системийн аюулгүй байдлыг сайжруулах, мониторинг хийх. <p>Дижитал хөрөнгийн хадгаламжийн үйлчилгээ үзүүлэгч:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, хууль бус үйл ажиллагаанаас сэргийлэх тухай хууль тогтоомжийг мөрдөх; - харилцагчийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах; - луйвар, хууль бус санхүүгийн үйл ажиллагааг илрүүлэх хяналтын систем ажиллуулах; - гүйлгээний мэдээлэл, харилцагчийн бүртгэлийг 7 жил хадгалах; - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой эрсдэлийг тодорхойлж, зохицуулах механизмыг хөгжүүлэх; - сэжигтэй үйлдэл болон хууль бус санхүүгийн гүйлгээг Үнэт цаасны хороонд мэдээлэх.
Сингапур	<p>Сингапурын Мөнгө угаах, Терроризмын санхүүжилтийн эсрэг удирдамжийг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Үүнд⁴⁴:</p> <ul style="list-style-type: none"> - харилцагчийн хөрөнгийн эх үүсвэр, үйл ажиллагааг нарийвчлан судлах; - харилцагчийн болон гүйлгээний мэдээллийг 5-аас доошгүй жил хадгалах; - сэжигтэй гүйлгээг хянах, зохих байгууллагад мэдээлэх; - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг бууруулах дотоод бодлого, журамтай байх; - олон улсын хориг арга хэмжээг, тухайлбал, НҮБ, ФАТФ зэрэг байгууллагын хориг арга хэмжээг дагаж мөрдөх.
Солонгос	<ul style="list-style-type: none"> - Санхүүгийн мэдээллийн албанд заавал бүртгүүлэх; - харилцагчийг таних болон харилцагчийн нарийвчилсан шалгалт хийх; - Сэжигтэй гүйлгээний тайлан гаргах; - Travel Rule дүрмийг мөрдөх; - Харилцагчийн хөрөнгийг тусад нь хадгалах; - Солонгосын интернэт, аюулгүй байдлын агентлагаас олгодог Мэдээллийн аюулгүй байдлын удирдлагын систем ISMS гэрчилгээ авах.
Хонконг	<ul style="list-style-type: none"> - бизнесийн харилцаа эхлүүлэхийн өмнө харилцагчийн нэр, хаяг, төрсөн огноо зэрэг хувийн мэдээллийг тодорхойлж, баталгаажуулах;

⁴² Малайз (2020). Guidelines on Digital Assets SC-GL/1-2020 (R2-2024). Хандах:

<https://www.sc.com.my/api/documentms/download.ashx?id=e63db44c-b6d8-4ae9-adf1-afdf9b548d54>

⁴³ Initial Exchange Offering (IEO) оператор анхдагч биржийн санал (IEO)-ыг зохион байгуулж, хэрэгжүүлдэг криптовалютын бирж юм. Энэ нь ICO (Initial Coin Offering)-оос ялгаатай бөгөөд токенуудыг шууд хөрөнгө оруулагчдад борлуулахын оронд криптобиржээр дамжуулан санал болгодог. Бирж нь төслийг шалгах, сурталчлах болон токены борлуулалтыг хариуцдаг.

⁴⁴ Сингапур (2020). Guidelines on Digital Assets SC-GL/1-2020 (R3-2024), Хандах:

<https://www.sc.com.my/api/documentms/download.ashx?id=ae96213d-e71b-4682-8ac6-127a6da558ea>

	<ul style="list-style-type: none"> - харилцагчийн гүйлгээнд хяналт тавьж, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг илрүүлэх; - харилцагчийн мэдээллийг нарийвчлан шалгах, тухайлбал, олон улсын хориг арга хэмжээ, улс төрд нөлөө бүхий этгээдийн статус болон тэдний хэвлэл мэдээллийн сөрөг мэдээллүүдэд оролцоо байгаа эсэхийг шалгах; - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс сэргийлэх үүргээ биелүүлэхийн тулд тохиромжтой технологийн шийдэл тухайлбал, ухаалаг технологийн шийдлүүдийг хэрэгжүүлэх (ComplyAdvantage, 2024).
Хятад	Виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагааг хориглосон.
Япон	<ul style="list-style-type: none"> - харилцагчийн мэдээллийг шалгах дүрмийг мөрдөх; - гүйлгээний бүртгэл хөтлөх, харилцагчийн гүйлгээг тодорхой хугацааны турш хадгалах; - Санхүүгийн үйлчилгээний агентлагт сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх; - мөнгө угаахтай тэмцэх чиглэлээр ажилтнуудад сургалт явуулж, дотоодын хяналтын системийг хэрэгжүүлэх; - Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх дүрэм, журмыг дагаж мөрдөх механизмыг боловсруулж хэрэгжүүлэх; - Travel Rule дүрмийг хэрэгжүүлэх; - Хэрэв крипто хөрөнгө эсвэл цахим төлбөрийн хэрэгслийг өөр виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн (японд эсвэл гадаадад байрладаг) харилцагч руу шилжүүлэхээр бол хүлээн авагчийн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид илгээгч болон хүлээн авагчийн нэр, блокчейн хаяг болон бусад таних мэдээллийг дамжуулах (Kawai, Nagase, & Tan, 2024)
Эмират	<ul style="list-style-type: none"> - эрх бүхий байгууллагад заавал бүртгүүлж лиценз авах; - харилцагчийг таних журмыг хэрэгжүүлэх; - гүйлгээг тасралтгүй хянаж, сэжигтэй үйл ажиллагааг илрүүлэх; - гүйлгээний болон харилцагчийн мэдээлэл, эрсдэлийн үнэлгээг 5 жил хадгалах; - сэжигтэй гүйлгээ, үйл ажиллагааг Санхүүгийн мэдээллийн албанд тайлагнах; - ажилтнуудад мөнгө угаахтай тэмцэх сургалтыг тогтмол явуулах; - эрсдэлийн үнэлгээ хийх (Kawai, Nagase, & Tan, 2024).

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь ФАТФ-ын зөвлөмжийн дагуу харилцагчийг таних болон харилцагчийг нарийвчлан шалгах үүргийг хэрэгжүүлэх ёстой. ФАТФ нь 10, 15, 16-р зөвлөмжүүдээр дамжуулан виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч банк, санхүүгийн байгууллагатай адил мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг удирдах үүрэгтэй гэж заасан.

ФАТФ-ын 10-р зөвлөмжид зааснаар:

- Гүйлгээ хийхэд 1000 ам.доллар болон түүнээс дээш хэмжээтэй гүйлгээний хувьд харилцагчийг таних хяналт шалгалт хийх үүрэгтэй.
- Өндөр эрсдэлтэй харилцагчийн хувьд илүү нарийвчилсан хяналт шалгалт хийх үүрэгтэй.

ФАТФ-ын 15-р зөвлөмжид зааснаар:

- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь харилцагчийг таних болон харилцагчийг нарийвчлан шалгах үүрэгтэй.
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх холбоотой эрсдэлийг үнэлэх, удирдах үүрэгтэй.
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь санхүүгийн байгууллагуудтай адил хяналт, зохицуулалтад хамрагдах үүрэгтэй байна.

Харилцагчийг таних гэдэг нь виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч бизнесийн харилцаа тогтоохын өмнө тухайн харилцагчийг бүрэн таньж тодорхойлох процесс юм. Үүнд:

- Харилцагчийн нэр, төрсөн огноо, хаяг зэрэг үндсэн мэдээллийг бүртгэх;

- Иргэний үнэмлэх, паспорт зэрэг албан ёсны бичиг баримтыг нягталж шалгах;
- Харилцагчийн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчтэй харилцаж буй зорилгыг таних;
- Харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэх.

Харилцагчийг нарийвчлан шалгах нь харилцагчийг таних үйл явцын нэг хэсэг бөгөөд өндөр эрсдэлтэй харилцагч болон гүйлгээнд илүү нарийвчилсан хяналт тавих процесс юм. Үүнд:

- Энгийн нарийвчилсан шалгалт (анг.*Standard Due Diligence - SDD*): Бага эрсдэлтэй харилцагчид энгийн шалгалт хийнэ.
- Өндөр түвшний нарийвчилсан шалгалт (анг.*Enhanced Due Diligence - EDD*): Өндөр эрсдэлтэй харилцагчид, жишээ нь, улс төрд нөлөө бүхий этгээд (анг.*PEP*), өндөр эрсдэлтэй улс орны иргэн, олон улсын хэмжээнд хориг арга хэмжээтэй холбоотой этгээдэд илүү нарийвчилсан шалгалт хийнэ.
- Тогтмол хяналт (анг.*Ongoing Monitoring*): Харилцагчийн санхүүгийн үйл ажиллагаа, гүйлгээг тасралтгүй хянаж, сэжигтэй гүйлгээг илрүүлэх үүрэгтэй.

ФАТФ-ын 16-р зөвлөмжид заасны дагуу:

- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь 1000 ам.доллар болон түүнээс дээш хэмжээтэй гүйлгээ хийхдээ илгээгч болон хүлээн авагчийн мэдээллийг бүрэн цуглуулж, хадгалах үүрэгтэй.
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч энэхүү мэдээллийг зохицуулагч байгууллага болон хууль сахиулах байгууллагатай хуваалцах үүрэгтэй

Судалгаанд авагдсан улс орнуудын хувьд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн дээр дурдсан үүргүүдийг хэрхэн зохицуулсан туршлагыг Хүснэгт 5, 6-д харуулав.

Хүснэгт 6. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн харилцагчийг таних болон харилцагчийг нарийвчлан шалгах үүрэг

Улс	Харилцагчийг таних болон харилцагчийг нарийвчлан шалгах
Америк	<p>Харилцагчийг таних:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бизнесийн харилцаа эхлүүлэхээс өмнө харилцагчийн таних мэдээллийг шалгах; Үүнд: нэр, хаяг, төрсөн огноо, болон таних дугаар зэрэг мэдээллийг цуглуулах. - харилцагчийн гүйлгээний урсгалыг тасралтгүй хянах; - эрсдэлийн түвшинийг үнэлэх. Үүнд: гүйлгээний хэмжээ, давтамж, байршил зэргийг авч үзэх; <p>Харилцагчийг нарийвчлан шалгах:</p> <ul style="list-style-type: none"> - харилцагчийн гүйлгээний зорилгыг судлах; - Өндөр эрсдэлтэй харилцагч болон гүйлгээнд илүү нарийн судалгаа хийх. Үүнд: харилцагчийн талаар нэмэлт мэдээлэл авах, гүйлгээний зорилго болон агуулгын талаар мэдээлэл цуглуулах; - харилцагчийн болон гүйлгээний мэдээллийг хадгалах.
Бразил	<ul style="list-style-type: none"> - харилцагчийн нарийвчилсан шалгалт болон харилцагчийг таних журмыг хэрэгжүүлэх; - харилцагчийн бүртгэлийн мэдээллийг хадгалах; - зохицуулагч байгууллагаас тогтоосон босго хэмжээнээс давсан гүйлгээнд хяналт тавих; - зохицуулагч байгууллагыг шаардлагатай мэдээллээр хангах; - сэжигтэй гүйлгээг холбогдох байгууллагад мэдээлэх (GIR, 2024).
Европын холбоо	<ul style="list-style-type: none"> - хэмжээ харгалзахгүй бүх гүйлгээний мэдээллийг бүртгэх, баталгаажуулах (self-hosted wallets-ийн хувьд 1,000 еврогоос дээш дүнтэй); - гүйлгээ илгээгч болон хүлээн авагчийн мэдээллийг цуглуулах, шаардлагатай үед холбогдох байгууллагатай хуваалцах;

	<ul style="list-style-type: none"> - эрсдэл өндөртэй орны харилцагчийн хувьд илүү нарийвчилсан хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх.
Малайз	<p>Дижитал хөрөнгийн операторууд болон хадгаламжийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн үүрэг IEO операторууд</p> <ul style="list-style-type: none"> - токен эзэмшигчийн гүйлгээг бүртгэх, хадгалах. Үүнд: илгээгч, хүлээн авагчийн мэдээлэл; - шилжүүлгийн хэмжээ, зорилгыг таньж мэдэх; - Харилцагчийг таних мэдээллийг цуглуулж хянах; - Харилцагчийг таних нарийвчилсан хяналт хийх. Үүнд: илгээгч, хүлээн авагчийн мэдээллийг баталгаажуулах, гүйлгээний эрсдэлийн үнэлгээ хийх, гүйлгээг хянах, сэжигтэй үйлдлийг зохицуулагч байгууллагад мэдээлэх. <p>Дижитал хөрөнгийн хадгаламжийн үйлчилгээ үзүүлэгчид</p> <ul style="list-style-type: none"> - Гүйлгээ хийхээс өмнө илгээгч, хүлээн авагчийн мэдээллийг цуглуулах, баталгаажуулах; - гүйлгээний бүртгэлийг хадгалах. Үүнд: гүйлгээний цагийн тэмдэглэл, илгээгч, хүлээн авагчийн мэдээлэл; - мэдээллийг хамгаалах (зөвшөөрөлгүй хандалтаас сэргийлэх); - сэжигтэй үйлдлийг зохицуулагч байгууллагад мэдээлэх.
Сингапур	<p>PSN01 (§6) харилцагчийг таньж мэдэх арга хэмжээ⁴⁵</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бизнесийн харилцаа тогтоохоос өмнө сэжигтэй байдал байгаа эсэхийг үнэлэх; - Нэг илгээгч, хүлээн авагчтай олон гүйлгээг хянах болон эрсдэлийг үнэлэх; - Харилцагчийн мэдээллийг найдвартай эх сурвалжаар баталгаажуулах; - бизнес эрхлэгчийн жинхэнэ эзэмшигчийг тодорхойлох; - өндөр эрсдэлтэй харилцагчийг байнга хянах, харилцагчийн байдал өөрчлөгдөхөд нэмэлт шалгалт хийх.
Солонгос	<ul style="list-style-type: none"> - Санхүүгийн мэдээллийн албанд заавал бүртгүүлэх; - харилцагчийн бүтэн нэр, төрсөн огноо, иргэншил, хаяг, холбоо барих мэдээлэл болон гүйлгээ хийх зорилгыг шалгаж, бүртгэх; - эрсдэлтэй харилцагчийн нарийвчилсан хяналт хийх; - харилцагчийг таних болон харилцагчийг нарийвчлан шалгах; - сэжигтэй гүйлгээг тайлагнах; - том хэмжээний гүйлгээг мэдээлэх; - гүйлгээний болон харилцагчийн мэдээллийг багадаа 5 жил хадгалах; - дотоод хяналт, эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог хэрэгжүүлэх; - мөнгө угаахтай тэмцэх болон хууль сахиулах байгууллагуудтай хамтарч ажиллах.

⁴⁵ Сингапур(2020).Guidelines to MAS Notice SFA02-N05. On prevention of Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism. Хандах: <https://www.mas.gov.sg/-/media/mas-media-library/regulation/guidelines/amld/guidelines-to-notice-sfa02-n05/guidelines-to-mas-notice-sfa02-n05--january-2025.pdf>

Хонконг	<p>Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх журам⁴⁶</p> <ul style="list-style-type: none"> - виртуал хөрөнгийн арилжааны үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагууд Үнэт цаас, фьючерсийн хорооноос лиценз авах (Лицензгүй үйл ажиллагаа явуулах нь гэмт хэрэгт тооцогдоно); - харилцагчийг нарийвчлан таних. Үүнд: эрсдэлтэй харилцагчийг таних харилцагчийн мэдээллийг тодорхойлох, шалгах; - өндөр эрсдэлтэй харилцагчид нэмэлт шалгалт хийх (жишээ нь: улс төрийн нөлөө бүхий хүмүүс, өндөр дүнтэй шилжүүлэг, хил дамнасан гүйлгээ); - гүйлгээнд байнгын хяналт хийж, сэжигтэй үйл ажиллагааг илрүүлэх - сэжигтэй гүйлгээг илрүүлэх автомат гүйлгээний хяналтын систем нэвтрүүлэх; - харилцагчийн болон гүйлгээний мэдээллийг 5 жил хадгалах; - шаардлагатай үед зохицуулагч байгууллагад хэрэгтэй мэдээллийг шуурхай гаргаж өгөх; - зохицуулагч байгууллагад сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх; - ажилтнуудыг сэжигтэй шинжүүдийг таньж мэдэх, мэдээлэх чиглэлээр сургах; - эдийн засгийн үндэслэлгүй их хэмжээний шилжүүлгийг хянаж шалгах; - өндөр эрсдэлтэй улс орнуудаас ирсэн шилжүүлгийг хянаж шалгах; - нэгэн зэрэг олон хэтэвч хооронд ойр ойрхон хийгдсэн гүйлгээг хянаж шалгах; - олон улсын болон дотоодын хориг арга хэмжээний жагсаалтад харилцагчийн нэр орсон эсэхийг тулгаж шалгах; - хоригт орсон этгээд, байгууллага, улс оронтой гүйлгээ хийхийг хориглох; - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх бодлого, журам боловсруулж хэрэгжүүлэх; - мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажилтан томилох; - ажилтнуудад тогтмол сургалт явуулах; - мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүргийн хэрэгжилтэд хараат бус аудит явуулж, үр нөлөөг нь үнэлэх; - хуулийн байгууллагатай хамтран ажиллах.
Хятад	Виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагааг хориглосон.

Судалгаанд авагдсан улс орнуудад виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн харилцагчийн болон гүйлгээний мэдээллийг хадгалах хугацаа, зохицуулагч байгууллагад мэдээлэх шаардлагатай гүйлгээний босго хэмжээ болон Travel rule дүрмийн хэрэгжилтийн талаар дэлгэрэнгүй авч үзье.

⁴⁶ Хонконг(2011). Cap. 615 Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Ordinance. Хандах: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap615>

Хүснэгт 7. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн гүйлгээний мэдээллийг хадгалах хугацаа, сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх босго болон Travel Rule дүрмийн хэрэгжилт

Улс	Харилцагч болон гүйлгээний бүртгэлийг хадгалах хугацаа	Томоохон эсвэл сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх босго хэмжээ	ФАТФ-ын Travel rule дүрмийн хэрэгжилт
Америк	5 жил	Мөнгөн гүйлгээний тайлан: нэг өдөрт 10,000 ам.доллар түүнээс дээш дүнтэй гүйлгээ хийгдвэл FinCEN-д мэдээлэх ⁴⁷ Сэжигтэй гүйлгээний тайлан: 2,000 ам.доллар түүнээс дээш дүнтэй сэжигтэй гүйлгээг FinCEN-д мэдээлэх ⁴⁸ үүрэгтэй.	3000 ам.доллар, түүнээс их хэмжээтэй гүйлгээний хувьд илгээгч болон хүлээн авагчийн мэдээллийг бүртгэх, шаардлагатай үед эрх бүхий байгууллагатай хуваалцах үүрэгтэй (FinCEN, 2010).
Европын холбоо	5 жил	Бүх гүйлгээнд ⁴⁹	Бүх гүйлгээнд крипто хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч дараах мэдээллийг цуглуулж, дамжуулах ёстой. Үүнд: Илгээгчийн бүтэн нэр, тархсан бүртгэлийн хаяг эсвэл крипто хөрөнгийн дансны дугаар, хаяг (улс орно), албан ёсны хувийн баримтын дугаар, хэрэглэгчийн таних дугаар, эсвэл төрсөн он, сар, өдөр, газар. Хүлээн авагчийн бүтэн нэр, тархсан бүртгэлийн хаяг эсвэл крипто хөрөнгийн дансны дугаар (§4, §14).
Малайз	7 жил	Сэжигтэй гүйлгээг хэмжээнээс үл хамааран мэдээлэх үүрэгтэй (§14(1)(b)). Гүйлгээг хэсэгчлэн хийж мэдээлэх үүргээс зайлсхийхийг хориглосон ⁵⁰ (§4A(1)).	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалтууд болон Travel Rule дүрмийг дагаж мөрдөх үүрэгтэй, гэхдээ гүйлгээний босго хэмжээ заагаагүй.
Сингапур	5-аас доошгүй жил	Тодорхой босго хэмжээ заагаагүй.	1,500 сингапур доллароос (ойролцоогоор 1,106 ам.доллар) дээш дүнтэй гүйлгээ

⁴⁷ Америк (1970). Code of Federal Regulations, Title 31, CFR § 1010.311. Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1010/subpart-C/section-1010.311>

⁴⁸ Америк (1970). Code of Federal Regulations, Title 31, § 1010.311. Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1022/subpart-C/section-1022.320>

Америк(1970). Code of Federal Regulations, Title 31, § 1010.410(f). Хандах: <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1010/subpart-D/section-1010.410>

⁴⁹ EX (2023). Regulation on information accompanying transfers of funds and certain crypto-assets (2023/1113). Хандах: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1113/oj/eng>

⁵⁰ Малайз (2001). Anti-Money Laundering, Anti-Terrorism Financing and Proceeds of Unlawful Activities Act 2001 (Act 613). Хандах: <https://www.bnm.gov.my/-/anti-money-laundering-anti-terrorism-financing-and-proceeds-of-unlawful-activities-act-2001-act-613->

Солонгос	5-аас доошгүй жил	10 сая воноос дээш (ойролцоогоор 7,500 ам.доллар) үндэсний валютаар хийх гүйлгээнд 20 сая вон, гадаад валютаар хийх гүйлгээнд 10,000 ам. доллароос дээш (BNP PARIBAS, 2024).	1 сая воноос (750 ам.доллар) дээш дүнтэй гүйлгээ
Хонконг	5 жил	Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай журмын 2 дугаар бүлэг §3.1(b)-д зааснаар 120,000 хонконг доллар (88,78 ам.доллар) буюу түүнээс дээш дүнтэй нэг удаагийн гүйлгээ хийхээс өмнө; Мөн §3(1A)(a)(b)-д зааснаар 8,000 хонконг доллар (5,92 ам.доллар) буюу түүнээс дээш мөнгөн шилжүүлэг, виртуал хөрөнгийн шилжүүлэг хийхээс өмнө мэдээлэх үүрэгтэй ⁵¹ .	8,000 сингапур доллар (~1,000 ам.доллар)-оос дээш дүнтэй гүйлгээнд илгээгч болон хүлээн авагчийн мэдээллийг цуглуулах, дамжуулах.
Хятад	Виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагааг хориглосон		
Япон	7 жил		Крипто хөрөнгийг өөр нэгэн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч руу шилжүүлэх тохиолдолд, илгээгч үйлчилгээ үзүүлэгч нь хүлээн авагч виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид дараах мэдээллийг дамжуулах ёстой. Үүнд: <ul style="list-style-type: none"> - Илгээгчийн нэр, илгээгчийн блокчэйн хаяг, хүлээн авагчийн нэр болон бусад мэдээллийг бүртгэнэ. - Өөрийн хяналтад байдаг "unhosted" хэтэвч рүү шилжүүлсэн тохиолдолд (өөрийн хэтэвч), энэ журам хамаарахгүй боловч харилцагчийн мэдээллийг бүртгэх шаардлагатай байдаг (Kawai, Nagase, & Tan, 2024)
Эмират	5 жил	-	3,500 дирхам (ойролцоогоор 950 ам.доллар)-аас дээш үнийн дүнтэй гүйлгээг шилжүүлэхдээ дараах мэдээллийг цуглуулж, хадгалах. Үүнд: <ul style="list-style-type: none"> - илгээгчийн нэр, дансны дугаар эсвэл виртуал хөрөнгийн хэтэвчийн хаяг, оршин суугаа эсвэл ажлын хаяг. - хүлээн авагчийн нэр, дансны дугаар эсвэл виртуал хөрөнгийн хэтэвчийн хаяг. (Virtual Asset Regulatory Authority, 2025)

⁵¹ Хонконг (2011). Cap. 615 Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Ordinance. Хандах: https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap615?xpid=ID_1438403530197_001

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь бүртгэлийн журам, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчийг таних болон Travel rule дүрмийн хүрээнд хүлээсэн үүргээ зөрчсөн тохиолдолд их хэмжээний торгууль төлөх, хорих ялаар шийтгүүлэх, үйл ажиллагааны зөвшөөрлийг цуцлах зэрэг хариуцлагыг хүлээдэг.

Улс орнуудын туршлагаас харахад, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, харилцагчийг таних болон харилцагчийг нарийвчлан шалгах, Travel rule дүрмийг хэрэгжүүлэх, харилцагчийн болон гүйлгээний мэдээллийг бүртгэх хадгалах, сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх зэрэг виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үүргийг зохицуулахдаа виртуал хөрөнгийн хууль тогтоомж, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хууль тогтоомж, зохицуулагч байгууллагаас гаргасан дүрэм, журам, удирдамж, мэдэгдлийн хүрээнд зохицуулсан байна.

1.3.3 Виртуал хөрөнгийн татвар

Улс орнууд виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагаанд дараах төрлийн татвар ногдуулах нь нийтлэг байна.

1. **Хөрөнгө оруулалтын өгөөжийн татвар (анг. *Capital gain tax*).** Энэ нь хувь хүн, аж ахуйн нэгж виртуал хөрөнгийг худалдан авч тодорхой хугацааны дараа худалдах үед үнийн зөрүүнээс олж буй ашигт ногдуулдаг албан татвар юм. Ихэнх улс орнуудын хувьд харьцангуй богино хугацаанд олон давтамжтай арилжаа хийвэл бизнесийн үйл ажиллагааны орлого, Харин виртуал хөрөнгийг урт хугацаанд хадгалаад эргэн худалдах үйл ажиллагааг цөөн тоотой хийж байвал ХО-ын өгөөжийн орлого гэж үзэж байна. Америкт бүх төрлийн арилжаанаас олж буй ашгийн хувьд ХО-ын өгөөжийн татварыг ногдуулдаг.
2. **Виртуал хөрөнгийн бизнесийн орлогын албан татвар (анг. *income tax*).** энэ нь виртуал хөрөнгөтэй холбоотой үйл ажиллагаанаас бизнесийн зорилгоор орлого олоход ногдуулж буй татвар юм.
 - Орлогын албан татвар. Энэ нь виртуал хөрөнгийн арилжаа, биржийн үйл ажиллагаа болон цахим валютаар орлого олоход ногдуулж буй татвар юм. Хэрэв цалин хөлсөө цахим валютаар авч байгаа бол энэ төрөлд оруулна. Татвар ногдуулахдаа аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар (ААНОАТ) болон хувь хүний орлогын албан татвар (ХХОАТ)-ын хуульд заасан хувь хэмжээгээр татвар ногдуулж байна.
 - Mining, staking, airdrop гэх мэт үйл ажиллагааны татвар. Энэ нь зөвхөн виртуал хөрөнгөтэй холбоотой ойлголтууд бөгөөд одоогийн байдлаар ихэнх улс орнууд орлогын албан татвар ногдуулж байна. Харин Орос улсад mining буюу олборлох үйл ажиллагаанд 2 шатлалт татвар ногдуулж байгаа бол Бразилд орлогыг хэрхэн тодорхойлох талаар нарийвчилсан мэдээлэл байхгүй байна. Судалгаанд авсан улс орнуудын туршлагаас харахад, цаашид энэ үйл ажиллагааны орлогыг хэрхэн тодорхойлох талаар нарийвчилсан зохицуулалт шаардлагатай байгаа нь ажиглагдаж байна.

Виртуал хөрөнгийг мөнгөөр худалдан авах болон данс хооронд гүйлгээ хийхэд татваргүй байна.

Хүснэгт 8. Судалгаанд авагдсан улсуудын виртуал хөрөнгөд ногдуулж буй татварын төрөл, хувь хэмжээ

Улс	Хөрөнгө оруулалтын өгөөжийн татвар (ХОӨТ)	Орлогын албан татвар	Виртуал хөрөнгө худалдан авахад ногдуулах татвар
Америк	ХОӨТ-ын хувь хэмжээ нь худалдан авч хадгалсан хугацаанаас хамаарна 12 сараас бага бол 10%-37% 12 сараас их бол 0%-20% (Brooks, 2025).	ААНОАТ 21% ХХОАТ 0% ба 37% (PWC, 2023)	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.
Бразил	ХОӨТ 15%-22.5% (Nallapaneni, 2025)	ААНОАТ 15% (PWC, 2024) ХХОАТ 7.5%-27.5% (Nallapaneni, 2025)	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.
Орос	Орлогын албан татвартай адил. (Forbes, 2024).	ААНОАТ 25% ХХОАТ 13% ба 15% (Moscow times, 2024)	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.
Малайз	ХОӨТ байхгүй (Yin, 2024).	ААНОАТ 17% ба 24% (Acclime, 2024) ХХОАТ 0%-30% (PWC, 2024)	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.
Сингапур	ХОӨТ байхгүй (Nallapaneni, 2025).	ААНОАТ 17% (IRAS, 2025) ХХОАТ 0-24% (IRAS, 2025)	Дижитал төлбөрийн токеноос бусад ДХ-ийг арилжихад 8% борлуулалтын татвар төлдөг (Nallapaneni, 2025)
Солонгос	ХО-ын ашгийн 22% татвар төлнө (EY, 2023). 2027 он хүртэл хойшлуулсан. (PWC, 2024)	тодорхойгүй (ААН-үүд виртуал хөрөнгийн данс нээх эрхгүй). (Yoon, 2023)	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.
Хонконг	ХОӨТ байхгүй (3Eaccounting, 2024)	ААНОАТ 15% ба 16.5% (Hawksford, 2025) ХХОАТ 7.5% ба 15% (HSBC, 2025)	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.
Эмират	ХОӨТ байхгүй. (Nallapaneni, 2025)	ААНОАТ 9% ХХОАТ 0% (Nallapaneni, 2025)	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.
Япон	Орлогын албан татвартай адил. (Brooks, CoinLedger, 2025)	ААНОАТ 15%-23.2% (PWC, 2024) ХХОАТ 5%-45% орон нутгийн татвар 10.4%	НӨАТ болон борлуулалтын татваргүй.

		(Brooks, CoinLedger , 2025)	
--	--	--------------------------------	--

Судалгаанд авагдсан улс орнуудын туршлагаас харахад, тусгай захиргааны бүс Хонконгоос бусад улсууд виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулалтын өгөөжийн татвар (цаашид ХОӨТ гэх) болон бизнесийн орлогын албан татвар ногдуулж байна. ХОӨТ-ын хувь хэмжээг улс болгонд өөр өөр тогтоосон. Тухайлбал, Бразилд 15%-22.5%, Солонгост 22% (2027 он хүртэл хойшлуулсан) бол Америкт худалдан авч хадгалсан хугацаанаас хамаарч 12 сараас бага бол 10%-37%, их бол 0%-20% ногдуулж байна.

Орлогын албан татварын хувьд, Солонгост энэ татвар ногдуулж буй эсэх нь тодорхойгүй байна. Тусгай захиргааны бүс Хонконг болон бусад улсуудын хувьд, татвар ногдуулахдаа аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар (ААНОАТ) болон хувь хүний орлогын албан татвар (ХХОАТ)-ын хуульд заасан хувь хэмжээгээр ногдуулж байна. Виртуал хөрөнгө худалдан авахдаа, Сингапураас (8%) бусад нь одоогоор нэмэгдсэн өртгийн албан татвар (НӨАТ) болон борлуулалтын татвар ногдуулаагүй байна.

ХОЁР. ТӨВ БАНКНЫ ЦАХИМ ВАЛЮТ

Дэлхий дахинд цахимжилт хүрээгээ тэлэхийн хэрээр криптовалют, цахим валютын хэрэгцээ улам нэмэгдэж байна. Үүний үр дүнд криптовалют, виртуал хөрөнгөд суурилсан Төв банкны хяналтаас гадуурх их хэмжээний санхүүгийн урсгал болон эдийн засгийн үйл ажиллагаа бий болсон. Түүнчлэн цахим валют нь мөнгөний дараагийн хөгжлийн үе шат буюу ирээдүйн мөнгө гэгдэж байна. Иймд нэг талаас, мөнгөний бодлого болон санхүүгийн хяналтаа өргөжүүлэх шаардлага бий болж байгаа бол нөгөө талаас иргэд, аж ахуйн нэгжид үзүүлэх санхүүгийн цахим үйлчилгээг улам хүртээмжтэй болгох үүднээс банкууд төв банкны цахим валютыг (ТБЦВ)-ыг сонирхох нь улам нэмэгдэж байна. 2020 онд 35 улс ТБЦВ-ыг нэвтрүүлэх талаар сонирхож байсан бол 2024 оны байдлаар энэ тоо 134 хүрчээ (Atlantic Council, 2024).

ТБЦВ нь криптовалют болон виртуал хөрөнгөөс ялгаатай бөгөөд төвлөрсөн удирдлагатай, төрийн хяналтад байдаг Төв банкнаас гаргаж буй тухайн улсын албан ёсны “цахим мөнгөн тэмдэгт” байна. Энэ нь одоогийн онлайн төлбөрийн үйлчилгээнээс ямар ялгаатай бэ гэсэн асуулт гарна. Онлайн төлбөрийн үйлчилгээ нь арилжааны банк өөрт байгаа таны дансаар дамжуулан санхүүгийн үйлчилгээг хүргэж буй нэг суваг бол ТБЦВ нь дундын зуучлалгүйгээр төлбөр тооцоо, гүйлгээнд ашиглаж болох цахим мөнгөн тэмдэгт юм.

2.1 Төв банкны цахим валютын давуу болон сул тал

ТБЦВ-ыг нэвтрүүлэх нь дараах давуу талыг бий болгоно (Reserve bank of Australia, 2024):

- Цахим валютад суурилсан эдийн засгийн үйл ажиллагаа, мөнгөний урсгалд нөлөөлөх арга хэрэгсэл болохын хувьд Төв банкнаас хэрэгжүүлж буй **мөнгөний бодлогын үр ашгийг нэмэгдүүлнэ**;
- Санхүүгийн уламжлалт салбарыг цахим валютад суурилсан санхүүгийн урсгалтай холбож өгснөөр банкны санхүүгийн салбараас их хэмжээний хөрөнгө гадагшлах эрсдэлийг бууруулж **санхүүгийн салбарын тогтвортой байдлыг нэмэгдүүлнэ**;
- Арилжааны банк, санхүүгийн байгууллагууд гэх мэт уламжлалт санхүүгийн зуучлагчаас хамааралгүйгээр санхүүгийн үйлчилгээ авах боломж олгодог тул **санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ**;
- Төлбөр тооцоо, мөнгөн гүйлгээ хийх нь найдвартай, баримт нотолгоотой мөн зардал хямд байдаг тул **санхүүгийн үйлчилгээний үр ашиг нэмэгдүүлэхээс гадна санхүүгийн луйвраас сэргийлнэ**;

Сул тал нь:

- ТБЦВ-ыг нэвтрүүлэхэд технологийн болон кибер аюулгүй байдлын асуудал үүсэх эрсдэлтэй;
- Уламжлалт санхүүгийн байгууллагууд болох банкны үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх боломжтой;
- ТБЦВ-ыг нэвтрүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтэц, хүний нөөц болон урсгал зардал өндөр.

2.2 Төв банкны цахим валютын төрөл

ТБЦВ нь өргөн хэрэглээний болон банк хоорондын цахим валют гэсэн 2 төрөлтэй (Reserve bank of Australia, 2024).

Хүснэгт 9. Төв банкны цахим валютын төрлүүд

	Хэрэглэгч	Хэрэглээ	Харьцуулалт
Өргөн хэрэглээний (retail)	Иргэд, бүх төрлийн аж ахуйн нэгж	Иргэд болон аж ахуйн нэгжийн хооронд хийгдэх бүх төрлийн гүйлгээ, төлбөр тооцоонд	Бэлэн мөнгө, төлбөрийн карт
Банк хоорондын (wholesale)	Банк, санхүүгийн байгууллагууд гэх мэт	Их хэмжээний төлбөр тооцоо, гүйлгээ хийхэд	Банк хоорондын төлбөрийн систем

Эх сурвалж: Atlantic Council (2024)

2.3 Төв банкны цахим валютыг нэвтрүүлж буй олон улсын туршлага

Нигери, Бахам, Ямайка зэрэг улсууд 2024 оны байдлаар ТБЦВ-ыг албан ёсоор гүйлгээнд нэвтрүүлсэн бол Хятад, Орос, Энэтхэг зэрэг улсууд туршилтын байдлаар хэсэгчлэн гүйлгээнд нэвтрүүлсэн байна. Түүнээс гадна 66 улс ТБЦВ-ыг нэвтрүүлэхээр хөгжүүлэлт хийж байгаа бөгөөд G20-ийн бүлгээс 13 улс, BRICS-ийн бүлгийн үндсэн 5 улс ТБЦВ-ыг нэвтрүүлэхээр төсөл хэрэгжүүлэн туршилтын гүйлгээг хийж байна (Atlantic Council, 2024).

Хүснэгт 10. Төв банкны цахим валютыг албан ёсоор болон туршилтын журмаар хэсэгчлэн гүйлгээнд нэвтрүүлсэн улсууд

Улсын нэр	Нэр	Төрөл	Төлөв
Нигери	eNaira	өргөн хэрэглээний	Гүйлгээнд гаргасан
Бахам	Sand dollar	өргөн хэрэглээний	
Ямайка	JAM-DEX	өргөн хэрэглээний	
Хятад	e-CNY	өргөн хэрэглээний ба банк хоорондын	Туршилт хийж, гүйлгээнд гаргахад бэлэн болсон
Орос	Цахим рубль	өргөн хэрэглээний ба банк хоорондын	
Энэтхэг	e-Rupree	өргөн хэрэглээний ба банк хоорондын	

Эх сурвалж: Atlantic Council (2024)

eNaira – Нигерийн Төв банкнаас гаргасан цахим валют бөгөөд 2021 оны 10-р сард гүйлгээнд гаргасан бөгөөд одоогийн байдлаар нийтдээ 14 тэрбум найра (9 сая ам.доллар)-тай тэнцэх eNaira-г гүйлгээнд гаргаад байна. Нийт 33 банк, санхүүгийн байгууллагыг eNaira-гийн төлбөрийн системд нэгтгэсэн бөгөөд 1 сая гаруй худалдаачид болон худалдааны байгууллагууд eNaira-гаар төлбөр хийж байна (Ree, 2023).

Sand dollar – Бахамын Төв банкнаас гаргасан цахим валют юм. 2020 оны 10-р сард гүйлгээнд гаргасан бөгөөд дэлхийн анхны ТБЦВ юм. Өнөөгийн байдлаар нийт 2.5 тэрбум Sand dollar гүйлгээнд эргэлдэж байна (IMF, 2021).

JAM-DAX – Ямайкийн Төв банкнаас гаргасан цахим валют бөгөөд 2022 оны 05-р сард гүйлгээнд гаргасан (Bank of Jamaica, 2025).

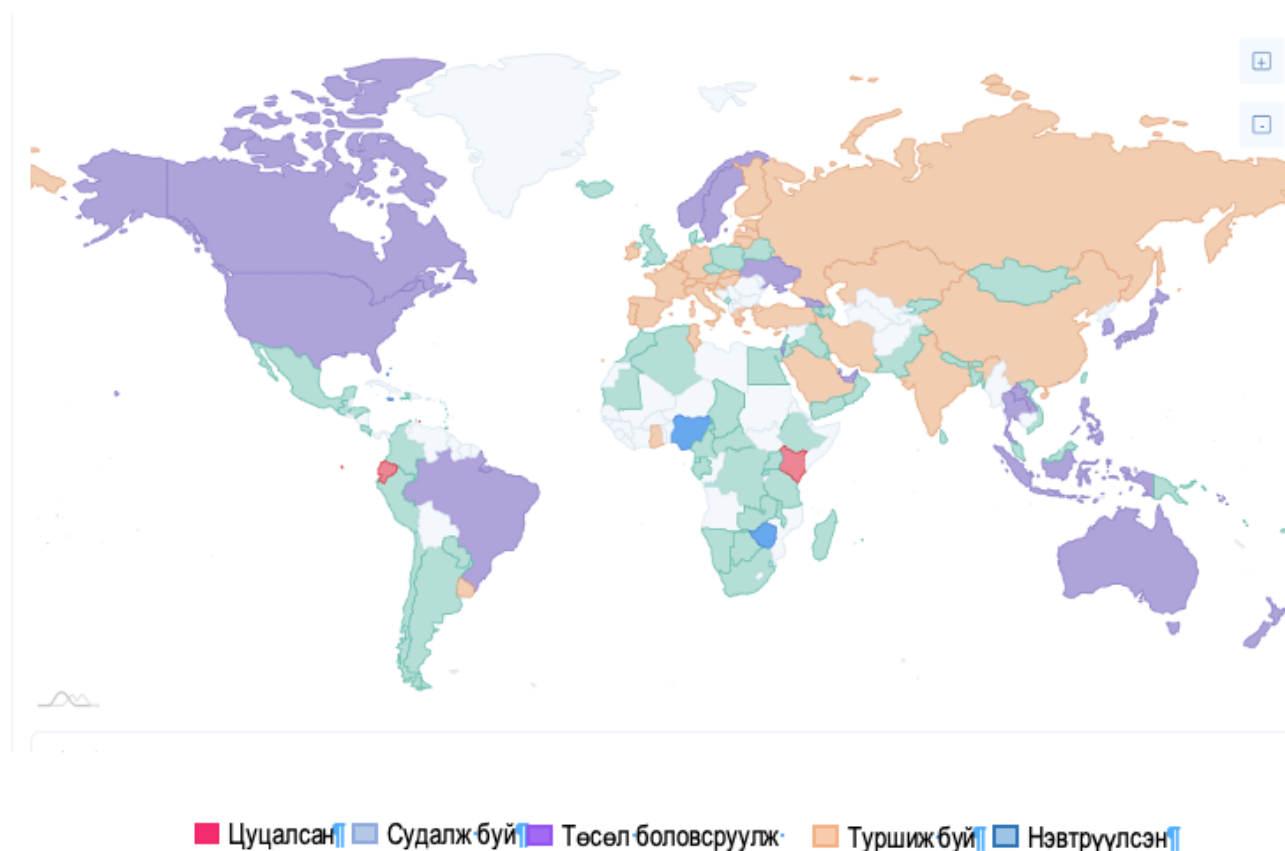
e-CNY – Хятадын Ардын банкнаас гаргасан цахим юань бөгөөд гүйлгээнд хэсэгчлэн нэвтэрсэн. Одоогийн байдлаар 260 сая цахим хэтэвч үүсгэж 7 их наяд юанийн гүйлгээ хийгдээд байгаа нь жилийн өмнөхөөс 4 дахин өссөн үзүүлэлт болж байна. e-CNY нь Төв банкны бэлэн юанийн нөөцийн 0.13%-ийг эзэлж байна. Хонконг болон Макаоод e-CNY гүйлгээнд нэвтрүүлэхээр зэхэж байна (Kumar, 2022)

Цахим рубль (цифровой рубль) – Оросын Төв банкнаас гаргасан цахим валют бөгөөд гүйлгээнд хэсэгчлэн нэвтрүүлж туршилтын үе шатыг амжилттай хэрэгжүүлж байна. Цахим рублийг ухаалаг утасны мобайл аппликейшн болон онлайн банкаар дамжуулж ашиглана. 2022

оны 02-р сард цахим рублийг ашиглан төлбөрийн бүтэн циклийн гүйлгээг 2 арилжааны банкт хамтран амжилттай гүйцэтгэсэн. Одоогийн байдлаар 13 арилжааны банкны цахим рублийн төлбөрийн системд нэгтгээд байгаа бөгөөд 2025 онд 17 банкныг нэмж нэгтгэхээр төлөвлөж байна. 2024 оны 06-р сард 27000 гүйлгээ, 7000 төлбөрийг цахим рубль ашиглан хийсэн байна. Цаашид цахим рублийг улс хоорондын төлбөр тооцоонд ашиглах төлөвлөгөөтэй байна (Банк России, 2024).

e-Ruppee – Энэтхэгийн Төв банкнаас гаргасан цахим валют бөгөөд 2022 оны 12-р сараас гүйлгээнд хэсэгчлэн нэвтрүүлж туршилтын үе шатыг амжилттай хэрэгжүүлж байна. e-Ruppee системд SBI, HDFC, ICICI, IDFC зэрэг Энэтхэгийн томоохон банкуудыг хамруулснаас гадна Энэтхэгийн хамгийн том худалдааны сүлжээг эзэмшигч Reliance Group нь e-Ruppee ашиглан төлбөр тооцоо хийж байна. 2023 оны 12-р сард e-Ruppee хийсэн гүйлгээ өдөрт 1 саяд хүрсэн. 2024 оны 07-р сарын байдлаар 400 мянган идэвхтэй e-Ruppee хэрэглэгчтэй болсон нь өмнөх оныхоос 33% өссөн үзүүлэлт болж байна. Туршилтын дараагийн шатанд e-Ruppee оффлайн горимоор гүйлгээ хийх боломжийг бий болгохоор зорьж байна (PwC, 2024).

Зураг 1. Төв банкны цахим валютыг нэвтрүүлэхтэй холбоотой улс орнуудын байр суурь

Эх сурвалж: (CBDC Tracker, Central bank digital currency, 2024)

2.4 Төв банкны цахим валютын эрх зүйн зохицуулалт

Улс орнууд ТБЦВ-ыг цаасан мөнгөн дэвсгэрт, бэлэн бус мөнгөтэй нэгэн адил тухайн улсын мөнгөн тэмдэгтийн нэг хэлбэр гэж үзээд, энэ ойлголтын хүрээнд эрх зүйн зохицуулалтыг хийж байна. Аливаа улсын Төв банк нь тухайн улсын мөнгөн тэмдэгтийг хэвлэх, гүйлгээнд нэвтрүүлэх, төлбөр тооцоонд ашиглах ажлыг зохион байгуулах бүрэн эрхтэй бөгөөд үүнийгээ Төв банкны тухай хуульд тодорхой заасан байдаг. Тиймээс ТБЦВ-ыг хэрэглээнд нэвтрүүлж буй улсууд Төв банк болон төлбөр тооцооны тухай хуульдаа түүнийг мөнгөн тэмдэгт гэсэн

нэмэлт, өөрчлөлтийг тусгаж, нарийвчилсан зохицуулалтыг Төв банк нь журам гаргах байдлаар зохицуулж байна.

Хүснэгт 11. Төв банкны цахим валютыг гаргасан улсуудын эрх зүйн зохицуулалт

Улс	Эрх зүйн зохицуулалт
Нигери	eNaira-г Төв банкны тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд заасан улсын мөнгөн тэмдэгт Naira-ийн цахим хэлбэр гэж тооцож eNaira-г гаргах бүрэн эрхийг Төв банканд олгосон (Ree, 2023). Төв банк нь eNaira-г гүйлгээнд нэвтрүүлэх, төлбөр тооцоонд ашиглах, түүнийг хэрхэн хэрэгжүүлэх тухай зохицуулалтыг журамласан “eNaira-г зохицуулах тухай журам” (Regulatory guidelines on the eNaira) баталж нарийвчилсан эрх зүйн зохицуулалтыг хийж байна. ⁵²
Бахам	Төв банкны хууль (Central bank of the Bahamas Act)-ийн ⁵³ 15 дугаар зүйлийг үндэслэн Sand dollar-ийг гүйлгээнд нэвтрүүлэх, төлбөр тооцоонд ашиглах эрхийг Төв банканд олгосон байна. Мөн Төлбөрийн системийн тухай хууль (Payment Systems Act) ⁵⁴ -ийн 7 дугаар зүйл болон Компьютерын зүй бус хэрэглээний тухай хууль (Computer Misuse Act)-ийн 107A болон холбогдох заалтуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан ⁵⁵ . Төв банк нь хуулиар олгогдсон эрх мэдлийн хүрээнд “Цахим Бахам долларын журам” (Bahamian dollar digital currency regulations 2021 (S.I.NO.88 of 2021), Bahamian dollar digital currency (Holding and transactional limits) notice, 2022) ⁵⁶ -ыг баталж, Sand dollar гүйлгээнд нэвтрүүлэх, төлбөр тооцоонд ашиглах нарийвчилсан зохицуулалтыг хийж байна.
Ямайка	JAM-DEX цахим валютыг нэвтрүүлэхтэй холбогдуулан Төв банкны тухай хуулийн ⁵⁷ 2 дугаар, 5 дугаар, 10 дугаар, 12 дугаар, 14 дугаар, 15 дугаар, 19 дүгээр, 21 дүгээр, 45 дугаар зүйл болон Эрүүгийн хэрэг хянан шалгах хуулийн ⁵⁸ 55 дугаар зүйлд цахим валют гэсэн ойлголтыг оруулж нэмэлт, өөрчлөлт хийсэн. ⁵⁹
Орос	2023 оны 8-р сард Иргэний хуулийн ⁶⁰ 1 дүгээр зүйлийн 128 дахь заалт, 2 дугаар зүйлийн 140 дэх заалт, 3 дугаар зүйлийн 1128 болон 1174 дэх заалтуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулан цахим рублийг энгийн рубльтэй ижил мөнгөн тэмдэгт бөгөөд төлбөр тооцоонд хэрэглэж болохыг хуульчилсан. Үүний дагуу Оросын Төв банк хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй журмуудын хүрээнд цахим рублийг гүйлгээнд нэвтрүүлэх, төлбөр тооцоонд ашиглах нарийвчилсан зохицуулалтыг хийж байна. Одоогоор тусгайлсан журам гаргасан эсэх нь тодорхойгүй байна.
Энэтхэг	Төв банкны хуулийн ⁶¹ хүрээнд e-Ruppee нэвтрүүлэн гүйлгээнд ашиглаж байна. Одоогоор e-Ruppee зохицуулсан Төв банкны тусгайлсан журам гаргаагүй байна.

⁵² Нигери (2021). Circular to All Stakeholders: Regulatory Guidelines on the eNAIRA. Хандах линк:

<https://www.cbn.gov.ng/Out/2021/FPRD/eNairaCircularAndGuidelines%20FINAL.pdf>

⁵³ Бахам (2020). Central Bank of the Bahamas Act, 2020. Хандах линк:

<https://www.centralbankbahamas.com/viewPDF/documents/2023-06-19-13-52-08-Central-Bank-Act-2020.pdf>

⁵⁴ Бахам (2012). Payment Systems Act. Хандах линк:

<https://www.centralbankbahamas.com/viewPDF/documents/2020-12-10-21-12-25-PaymentSystemsAct20121.pdf>

⁵⁵ Бахам (2021). Public Consultation on Proposed Legislation for the Regulation of the Provision and Use of Central Bank Issued Electronic Bahamian Dollars. Хандах линк: <https://www.centralbankbahamas.com/news/press-releases/public-consultation-on-proposed-legislation-for-the-regulation-of-the-provision-and-use-of-central-bank-issued-electronic-bahamian-dollars>

⁵⁶ Бахам (2021). Bahamian Dollar Digital Currency Regulations 2021 (S.I. No. 88 of 2021), Bahamian Dollar Digital Currency (Holding and Transactional Limits) Notice, 2022. Хандах линк:

<https://www.centralbankbahamas.com/viewPDF/documents/2022-08-02-16-38-17-Bahamian-Dollar-Digital-Currency-Holding-and-Transactional-Limits-Notice-2022.pdf>

⁵⁷ Ямайка (1960). Bank of Jamaica Act. Хандах линк: <https://boj.org.jm/about-boj/legislation/>

⁵⁸ Ямайка (1960). Criminal Justice (Administration) Act. Хандах линк:

https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/r/natlex/fe/details?p3_isn=73480

⁵⁹ Ямайка (2022). Act to Amend the Bank of Jamaica Act. Хандах линк: <https://boj.org.jm/wp-content/uploads/2022/06/BOJ-Amendment-Act-Act-5-of-2022.pdf>

⁶⁰ Орос (1994). Гражданский кодекс Российской Федерации. Хандах линк:

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/

⁶¹ Энэтхэг (1934). The Reserve Bank of India Act. Хандах линк:

<https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/2398/1/a1934-2.pdf>

2.5 Улс хооронд хэрэглэгдэх цахим валют

Тухайн улсын дотоодод хэрэглэгдэх ТБЦВ-аас гадна улс хоорондын төлбөр тооцоо, худалдаанд хэрэглэгдэх цахим валютыг нэвтрүүлэхээр Төв банкууд төсөл хэрэгжүүлэх туршилт хийж байна. Энэ нь улс хооронд хийгдэх төлбөр тооцоог илүү бие даасан (өнөөгийн систем нь доллароос хамаарсан систем), аюулгүй бөгөөд хямд зардалтай болгох зорилготой. Одоогийн байдлаар улс хооронд хэрэглэгдэх цахим валютыг нэвтрүүлэх зорилготой 17 төслийн хүрээнд хөгжүүлэлт, туршилт хийж байна (Хүснэгт 11).

Улс хоорондын цахим валютыг нэвтрүүлэх гол бэрхшээл нь тухайн улсуудын цахим валютыг зохицуулсан эрх зүйн орчин, технологийг нийцтэй болгож, уялдуулах явдал юм. Тиймээс эдийн засгийн холбоонд нэгдсэн улсуудын хувьд үүнийг нэвтрүүлэхэд илүү хялбар байна (BIS, 2021).

Одоогоор зөвхөн Зүүн Карибын Холбооны Төв банкнаас D-Cash гэсэн улс хоорондын цахим валютыг нэвтрүүлээд байна (2024 оны байдлаар). Европын холбоо цахим еврог нэвтрүүлэхээр судалгаа, хөгжүүлэлт хийж байна.

Хүснэгт 12. Улс хооронд хэрэглэгдэх цахим валютын төслүүд

Төслийн нэр	Оролцогч улсууд, олон улсын байгууллагууд	Төлөв
D-Cash	Зүүн Карибын Холбооны 11 улс	Нэвтрүүлсэн
Jura	Франц, Швейцар	Төслийн үе шат
Cedar x/Ubin+	Америк (Нью-Йоркийн Холбооны банк), Сингапур	Төслийн үе шат
Polaris	Олон улсын төлбөр тооцооны банк (анг. <i>Bank for International Settlement- BIS</i>) ⁶²	Төслийн үе шат
Aurum	Хонконг болон BIS	Төслийн үе шат
Sela	Израил, Хонконг, BIS	Төслийн үе шат
Icebreaker	Израил, Норвег, Швед, BIS	Төслийн үе шат
Agora	Франц, Япон, Солонгос, Мексик, Швейцар, Их Британи, Америк (Нью-Йоркийн Холбооны банк)	Төслийн үе шат
Initiative	Франц, Люксембург, Европын хөрөнгө оруулалтын банк	Төслийн үе шат
Rosalind	Их Британи, BIS	Төслийн үе шат
mBridge	Тайланд, Хятад, Хонконг, Арабын нэгдсэн Эмират, Саудын Араб, BIS	Төслийн үе шат
Tourbillon	BIS	Төслийн үе шат
Digital Euro	Евро бүсийн орнууд	Төслийн үе шат
Mariana	Франц, Швейцар, Сингапур, BIS	Төслийн үе шат
Helvetia	Швейцар, BIS	Төслийн үе шат
Dunbar	Австрали, Сингапур, Малайз, Өмнөд Африк	Төслийн үе шат
Mandala	Австрали, БНСУ, Малайз, Сингапур, BIS	Төслийн үе шат

Эх сурвалж: (Atlantic Council, 2024)

⁶² Төв банкнуудын банкны үүрэг гүйцэтгэж, олон улсын мөнгө, санхүүгийн хамтын ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор 1930 онд байгуулагдсан олон улсын санхүүгийн байгууллага. Төв нь Швейцарын Базель хотод байрлана.

Төв банкны цахим валют (ТБЦВ) нь Төв банкнаас гаргаж буй тухайн улсын “цахим мөнгөн тэмдэгт” юм. Энэ нь дөнгөж нэвтэрч эхэлж байгаа шинэ хэрэглээ учраас одоогоор эрх зүйн нарийвчилсан зохицуулалтууд гараагүй, зөвхөн Төв банкны хүрээнд холбогдох зохицуулалтыг хийж байна.

Одоогоор Нигери, Бахам, Ямайка зэрэг улсууд ТБЦВ-ыг албан ёсоор гүйлгээнд нэвтрүүлсэн бол Хятад, Орос, Энэтхэг зэрэг улсууд туршилтын байдлаар хэсэгчлэн нэвтрүүлжээ (2024 оны байдлаар).

Цаашдаа улс орнууд хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах, хэрэглэгчийн болон мэдээллийн аюулгүй байдал, нууцлалыг хангах, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргээс сэргийлэх, хамгаалах, хууль бус шилжүүлэгтэй холбоотой нарийвчилсан цогц зохицуулалтыг нэвтрүүлэхэд анхаарч байна. Мөн ТБЦВ-ыг нэвтрүүлэхтэй холбоотой технологийн болон үйл ажиллагааны стандартыг тогтоон мөрдүүлэх шаардлага тулгарч байна.

- OFAC. (2021). *Questions on Virtual Currency*. OFAC: <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/digital-assets>
- World Economic Forum. (2024). *Digital Assets Regulation: Insights from Jurisdictional Approaches*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Digital_Assets_Regulation_2024.pdf
- FinCEN. (2010). Funds “Travel” Regulations: Questions & Answers: <https://www.fincen.gov/resources/statutes-regulations/guidance/funds-travel-regulations-questions-answers>
- Nabil, R. (2022). How Regulatory Sandbox Programs Can Promote Technological Innovation and Consumer Welfare: Insights from Federal and State Experience : https://cei.org/wp-content/uploads/2022/08/Ryan_Nabil_-_Regulatory_Sandboxes-3.pdf
- CFTC. (2019). Public Statements & Remarks: Leaders of CFTC, FinCEN, and SEC Issue Joint Statement on Activities Involving Digital Assets: <https://www.cftc.gov/PressRoom/SpeechesTestimony/cftcfincensecjointstatement101119>
- BCB. (2024). *Banco Central Do Brazil*. Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism – AML/CFT: Banco Central do Brasil’s role: <https://www.bcb.gov.br/en/financialstability/moneylaundering>
- BCB. (2024). *Banco Central Do Brazil*. BCB Sandbox: <https://www.bcb.gov.br/en/financialstability/regulatorysandbox>
- Cryptonews. (2024). <https://cryptonews.com/news/chinas-supreme-procuratorate-outlines-crypto-focus-in-new-aml-law/>
- NYSDFS. (2025). https://www.dfs.ny.gov/virtual_currency_businesses
- Brooks, M. (2025). *CoinLedger* . Crypto Taxes: The Complete Guide (2025): <https://coinledger.io/guides/crypto-tax>
- PWC. (2023). United States Individual - Taxes on personal income: <https://taxsummaries.pwc.com/united-states/individual/taxes-on-personal-income>
- Nallapaneni, D. (2025). *CoinLedger*. Brazil Crypto Tax: Ultimate Guide 2025: <https://coinledger.io/blog/brazil-crypto-tax>
- PWC. (2024). Brazil Corporate - Taxes on corporate income: <https://taxsummaries.pwc.com/brazil/corporate/taxes-on-corporate-income>
- Nallapaneni, D. (2025). *CoinLedger* . Brazil Crypto Tax: Ultimate Guide 2025: <https://coinledger.io/blog/brazil-crypto-tax>
- Forbes. (2024). Digital asset: <https://www.forbes.com/sites/digital-assets/2024/11/13/russia-approves-cryptocurrency-tax-framework/>
- Moscow times. (2024). Putin Signs Law on Cryptocurrency Tax: <https://www.themoscowtimes.com/2024/11/29/putin-signs-law-on-cryptocurrency-tax-a87172>
- Yin, A. C. (2024). *RinggitPlus*. Crypto Tax In Malaysia: What You Need To Know: <https://ringgitplus.com/en/blog/income-tax/crypto-tax-in-malaysia-what-you-need-to-know.html>
- Acclime. (2024). Corporate income tax in Malaysia: <https://malaysia.acclime.com/guides/corporate-income-tax/>
- PWC. (2024). Malaysia Individual - Taxes on personal income: <https://taxsummaries.pwc.com/malaysia/individual/taxes-on-personal-income>
- Nallapaneni, D. (2025). *CoinLedger*, Singapore Crypto Tax: A Comprehensive Guide (2025): <https://coinledger.io/blog/singapore-crypto-tax>

- IRAS. (2025). *Inland Revenue Authority of Singapore*. Corporate Income Tax Rates: <https://www.iras.gov.sg/quick-links/tax-rates/corporate-income-tax-rates>
- IRAS. (2025). *Inland Revenue Authority of Singapore*. Individual Income Tax rates: <https://www.iras.gov.sg/taxes/individual-income-tax/basics-of-individual-income-tax/tax-residency-and-tax-rates/individual-income-tax-rates>
- Nallapaneni, D. (2025). *CoinLedger*. Singapore Crypto Tax: A Comprehensive Guide (2025): <https://coinledger.io/blog/singapore-crypto-tax>
- EY. (2023). Korea enacts 2023 tax reform bill: https://www.ey.com/en_gl/technical/tax-alerts/korea-enacts-2023-tax-reform-bill
- PWC. (2024). *Worldwide tax summaries*. Korea, Corporate - Income determination: <https://taxsummaries.pwc.com/republic-of-korea/corporate/income-determination>
- Yoon, J. (2023). Taxation of Virtual Assets and NFTs. https://www.investkorea.org/upload/kotraexpress/2023/10/images/Special_Contribution.pdf
- Hawksford. (2025). Understanding accounting and tax in Hong Kong: <https://www.hawksford.com/insights-and-guides/taxation-and-accounting-in-hong-kong>
- HSBC. (2025). Tax in Hong Kong: <https://www.expat.hsbc.com/expat-explorer/expat-guides/hong-kong/tax-in-hong-kong/>
- Nallapaneni, D. (2025). *CoinLedger*. Dubai Crypto Tax: 2025 Guide : <https://coinledger.io/guides/dubai-crypto-tax>
- PWC. (2024). Japan Corporate - Taxes on corporate income: <https://taxsummaries.pwc.com/japan/corporate/taxes-on-corporate-income>
- Brooks, M. (2025). *CoinLedger* . Crypto Tax in Japan: The Ultimate Guide (2025): <https://coinledger.io/guides/crypto-tax-japan>
- Crenshaw, C. A. (2021). SEC. Statement on DeFi Risks, Regulations, and Opportunities: <https://www.sec.gov/newsroom/speeches-statements/crenshaw-defi-20211109>
- Reserve bank of Australia. (2024). *Central bank digital currency and the future of digital money in Australia*. <https://www.rba.gov.au/payments-and-infrastructure/central-bank-digital-currency/pdf/cbdc-and-the-future-of-digital-money-in-australia.pdf>
- Ree, J. (2023). *Nigeria's eNaira, One Year After*. IMF: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/05/16/Nigerias-eNaira-One-Year-After-533487>
- IMF. (2021). *The Bahamas: The World's First Digital Currency*. IMF: <https://www.imf.org/en/Videos/view?vid=6238535912001>
- Bank of Jamaica. (2025). *Jamaica's Central Bank Digital Currency(CBDC) – JAM-DEX*. Bank of Jamaica: <https://boj.org.jm/core-functions/currency/cbdc/>
- Kumar, A. (2022). *A Report Card on China's Central Bank Digital Currency: the e-CNY*. Atlantic Council: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/a-report-card-on-chinas-central-bank-digital-currency-the-e-cny/>
- Банк России. (2024). *Банк России*. Цифровой рубль: <https://www.cbr.ru/fintech/dr/>
- PwC. (2024). *Future of digital currency in India*. PwC: <https://www.pwc.in/research-and-insights-hub/future-of-digital-currency-in-india.html>
- CBDC Tracker, Central bank digital currency*. (2024). <https://cbdctracker.org/>
- BIS. (2021). *Central bank digital currencies for cross-border payments July 2021 Report to the G20*. <https://www.bis.org/publ/othp38.htm>
- Atlantic Council. (2024). *Cross-border CBDC projects*. <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/>.

- 3Eaccounting. (2024). *Capital Gains Tax Hong Kong*. 3ecpa: <https://www.3ecpa.com.hk/resources/hong-kong-taxation/capital-gains-tax-hong-kong/>
- IRS. (2025). *Digital assets*. <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/digital-assets>
- World Economic Forum. (2024). *Digital Assets Regulation: Insights from Jurisdictional Approaches*. World Economic Forum: <https://www.weforum.org/publications/digital-assets-regulation-insights-from-jurisdictional-approaches/>
- IMF. (2023). *Institutional Arrangements for Fintech Regulation: Supervisory Monitoring*. <https://www.imf.org/en/Publications/fintech-notes/Issues/2023/06/23/Institutional-Arrangements-for-Fintech-Regulation-Supervisory-Monitoring-534291>
- Ringe, W.-G., & Ruof, C. (2020). Regulating Fintech in the EU: the Case for a Guided Sandbox. *European Journal of Risk Regulation*, 604 - 629.
- Lefosse. (2023). *Federal Executive Branch publishes decree that appoints the Central Bank of Brazil as the regulator of the crypto market*. Lefosse: <https://lefosse.com/en/noticias/federal-executive-branch-publishes-decree-that-appoints-the-central-bank-of-brazil-as-the-regulator-of-the-crypto-market/>
- InnReg. (2025). *US Crypto Regulation: Federal and State Guidelines*. InnReg: <https://www.innreg.com/blog/us-crypto-regulation>
- Department of Financial Services (NY). (2025). *Virtual Currency Business Licensing*. New York State: Department of Financial Services: https://www.dfs.ny.gov/virtual_currency_businesses#:~:text=The%20BitLicense%20allows%20a%20company,required%20under%20New%20York%20law.
- Antenor Madruga, A. M. (2024). *GIR. Anti-money Laundering : Brazil*: <https://globalinvestigationsreview.com/insight/know-how/anti-money-laundering/report/brazil>
- ComplyAdvantage. (2024). *Hong Kong Legislative Council Amends AML Regulations to Include VASPs*: <https://complyadvantage.com/insights/hong-kong-legislative-council-amends-aml-regulations-to-include-vasps/>
- BNP PARIBAS. (2024). *Overview of the Customer Due Diligence (CDD) Regime*: <https://www.bnpparibas.co.kr/en/customer-due-diligence/>
- Virtual Asset Regulatory Authority. (2025). *VARA Rulebooks*: <https://rulebooks.vara.ae/rulebook/g-fatf-travel-rule>
- Kawai, K., Nagase, T., & Tan, H. L. (2024). *Lexology Pro. Virtual Currency Regulation: Japan*: https://www.lexology.com/indepth/virtual-currency-regulation/japan?utm_source=TLR&utm_medium=pdf&utm_campaign=Virtual+Currency+Regulation+-+Edition+7
- Gugel, H., Bender, M., Rahman, A., & Colle, L. (2024). *Lexology Pro. Virtual Currency Regulation: USA*: https://www.lexology.com/indepth/virtual-currency-regulation/usa?utm_source=TLR&utm_medium=pdf&utm_campaign=Virtual+Currency+Regulation+-+Edition+7-
- European Banking Authority. (2024). *Report on NCAs approaches to the supervision of banks with respect to AML/CFT*. European Banking Authority: <https://www.eba.europa.eu/publications-and-media/press-releases/competent-authorities-have-made-significant-progress-their-approaches-tackling-money-laundering-and>
- Herbert Smith Freehills. (2025). *Key changes in bafin's aml guidance - effective from 1 February 2025*. Herbert Smith Freehills: <https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/fsrandcorpcrime/2025-posts/key-changes-bafin-aml>
- FATF. (2021). *Virtual Assets*: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/virtual-assets.html>
- People's Bank of China. (2021). *Notice on Further Preventing and Resolving the Risks of Virtual Currency Trading and Speculation*: <http://www.pbc.gov.cn/en/3688110/3688172/4157443/4353814/index.html>

Монголбанк. (2024). Эдийн засаг, санхүүгийн нэр томъёоны тайлбар толь:
<https://toli.mongolbank.mn/T#contentByLetter>